

Optika

Leto II

1930/31

Štev. 3

MODRAPTICA

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša Din 100.—. Posamezna številka Din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejemajo list kot dopolnilo h knjigam brezplačno. — Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Rimska cesta šte. 3. Telefon 3163. št. čekovnega računa 15.369.

Vsebina 3. številke:

(Februar)

Drago Sterle: Iz ulice zapuščenih.

Nada Obereigner: Pogovori s seboj.

Rudolf Kresal: Vojna in glad in kruh in kuga.

Arthur Schopenhauer: O sodbi, kritiki, odobravanju in slavi.

Oscar Wilde: Nauki in izreki.

Vladimir Bartol: Zadnji večer.

Knjižna in gledališka poročila.

Razno.

Iz založbe in uredništva.

IZ ULICE ZAPUŠČENIH

DRAGO STERLE

Tema — tudi kadar je bil dan.

In krik, petje, smeh — prost, oglušljiv, obupan — tudi kadar se je tišina pridruževala temi.

Stene poševne, vedno v nevarnosti, da se poderejo. In prav gotovo bi se tudi, da jih niso dan in noč podpirala ramena zagorelih in bledih, pa tudi sivih lic.

Ah da — ta lica!

Na kaj so čakala? — Da, da — to, samo to: na kaj so čakala? Na drobtinico kruha, morda, ali na kozarec žganja — morda tudi na pramen, samo na pramen solnca.

Topa lica so se nasmehnila: — Nju je bežala po ulici in njeni pepelnati kodri so božali izmозgane obraze. Tako ozka je bila ulica. —

*

Vsi so ljubili Nju, dasi je ni nihče poznal.

Nju ni imela matere; samo očeta in brata. Hodila je v šolo — v gimnazijo. Vsi so jo imeli radi — zato, ker ni še z nikomer spregovorila besede in ker je edina vezala ozko ulico s širokim svetom.

Nju je imela trinajst let, Bebo je bil pol ure mlajši.

Nju je rekla Bebu: »Bebo!«

Bebo je dejal: »Nju!«

In oba sta se smejala! — Sicer pa sta molčala — v molku sta se najbolj razumela. Gledala sta si v oči in iz njih sta brala neizgovorjene besede.

Oče je ljubil oba — a se zanje ni brigal.

V svojem desetem letu je Bebo odločil, da gre Nju v gimnazijo. Bebo je živel samo za Nju.

*

Oni večer je bila Nju žalostna. Njene oči so strmele v Beba in niso nič povedale. Pa je Bebo silil: »Nju!«

Njene oči so strmele v Beba, nič mu niso povedale, le z ustnic so se utrinjale besede.

»Glej, Bebo — jaz ljubim in ne vem kaj! Grem po ulici, grem po cesti — in ljubim. Gledam v mehke izložbe — in sem srečna —! Toliko je v meni sreče, da bi mogla poljubiti. In ko se živo zamislim v poljub, se mi vse studi! Bebo — in potem sem tako nemirna! — — Bebo, poznaš ti ta občutek?«

Bebo je rekel: »Ne!« — in je šel.

Vedno je skrbel za Nju. Prinašal ji je vsega, kar je potrebovala. Nju ni nikoli vprašala: »Odkod?« — Bebo pa je molčal. Bebo je samo sledil tradiciji prednikov — in ulica zapuščenih je bila prastara.

Ko se je Bebo vrnil k Nju — je bila že trda noč. Prinesel ji je svile in baržuna. Bebo, trinajstletni Bebo je vedel zakaj — Nju je samo slutila.

Ko je Bebo legel v svoj kot, je Nju razgrnila svilo in baržun — in v srcu ji je bilo grenko, kot da bi se bila poslovila od nečesa lepega, čistega, bistrega! Solza je zdrsela z lica na mlade grudi.

Ubogi Bebo! Spal je — in ni vedel, da je s svilo in baržunom postavil prvi kamen za zid, ki ga bo ločil od Nju. Pa saj ni mogel slutiti: poslušal je bil le njene besede, oči pa so molčale — takrat.

*

Bebo je bil zelo ljubosumen na Nju. Sledil ji je zjutraj, ko je odhajala v šolo, čakal jo je opoldne, skrit po vežah. Vedel je za vsak njen korak in vendar je vedno našel dovolj časa, da je oskrbel vse, kar si je Nju poželela; — oče za to ni imel smisla.

Oče se je bal Nju in sebe. Ko je Nju prekoračila trinajsto leto, je pričel zjutraj, ko je še spala, odhajati — vračal pa se je pozno v noč, ko je že sanjala. Klic ulice se je oglašal v njem.

Nju ni nikoli vprašala po očetu; ljubila je samo Beba. Bebo pa je zjutraj in zvečer videl in slišal očeta — a je molčal. Nju ni vedela ničesar — a Bebo se je bal.

*

Od onega dne, ko so krvave rože strmele z bele rjuhe v začudene oči male Nju — in je sladkast vonj preplaval sobo — je Nju začela v večernih urah poslušati godbo, ki se je dvigala z dišeče ulice do nje. Še nikoli je ni bila slišala — hodila je mimo nje. Odslej pa so bili ti zvoki tako daljni in mehki in nepoznani — tako polno sladkosti obetajoči in nerazumljivi, da je Nju trpela ono sladko trpljenje sleherne mlade duše; — pa saj ni vedela, kdo jih je igral — in kje, komu in čemu so bili igrani.

Nju se ni več smejala, kadar je Bebo plašljivo in radovedno dejal: »Nju!«

Časi brezskrbnosti so se utapljali v preteklosti in v spominu.

Očeta nista videla po cele dni.

*

Nju si je delala obleke iz svile in baržuna. Čudne so bile te obleke — marsičesa niso zakrivale. Oči pa so se ji lesketale, ko se je oblačila. Gledala se je v zrcalo in smehljala.

Bebo je bil srečen v njeni sreči.

Nju je nato plesala, da je Bebo strmel.

A prekmalu je vstalo v Bebu kesanje: videl je Nju, kako se je zamišljeno vračala iz šole, videl je, kako je vsa trudna prihajala domov. In Nju ni več listala po knjigah, ni več pisala v zvezke; Nju se je samo še oblačila in plesala, na večer pa je posedala na oknu in sanjala.

*

Nekega večera je ni bilo doma.

Bebo je nemirno hodil po sobi in z grozo opazoval uro, kako je brzela naprej: devet, deset, enajst. Vstala mu je slika v očeh: vedno je stražil njene korake — in danes, in danes...!

Spomnil se je, da je Nju vsak večer ob oknu poslušala godbo. — Slutil je — ne, vedel je — in zajokal:

»Nju, Nju, zakaj!«

Ves uklenjen v temno slutnjo se je kradel po dišeči ulici in prikradel do beznice padre Adólfa. Pogledal je skozi motno šipo, vso grešno

in razbito — in je zastrmel: sredi pijanih je bila Nju in jim pela in plesala; in oni — in oni — ti pijani možje in ti pijani mladeniči — oni pa so udarjali z dlanjo ob dlan. Po njihovem taktu je plesala.

Nju ni pela pesmi, katere jo je učil Bebo — pela je vse druge in drugačne — bogvedi kje vzete. In plesala je — plesala je njegove ples, njegove, samo njegove, zakaj v njegovih strmečih in božajočih očeh jih je gledala takrat, ko je prvič zaplesala; njegova duša jih je bila ustvarila. Njegovo dušo je sedaj razgaljala in dala prostakom v roke.

Molče je Bebo vstopil, molče je prijel sestrice za roko in jo vedel domov.

Doma pa je sklenila roke in ihte prosila: »Bebo, Bebo!« — Pogledala sta si v oči, se objela in zjokala.

Nju je okusila strup in mu zapadla.

Tiho in vdano je sledila Bebu tudi drugi in tretji večer. Drugi večer ni več sklepala rok in tudi ihtela ni, le prosila je: »Bebo!«; — tretji večer tudi prosila ni več, a četrti večer ga je v beznici odrinila od sebe, se mu zasmejala v lice in zaplesala ples, katerega Bebo ni poznal.

Mladeniči in možje pa so se krohotali, ko je Bebo stiskal zobe in pesti ter bled odhajal.

Ko so se zaprla vrata za njim, se je stisnil k zidu, skril vročo in užaljeno glavo v dlan ter zajokal; ne od jeze, ne, ne — le — toliko otroka je še bilo v njem.

•

Ulica zapuščenih je bila na večer vedno živahna: vse je bilo tiho in tajinstveno — in vendar se je slišal smeh in jok, kletev in glasno božanje.

A kadar je Nju bežala po ulici, je tišina tako zelo zajela ulico, da so vtihnili tudi daljni smehi in joki.

Vsi so vedeli, kam hiti Nju — vsi so slutili njeno življenje.

Stare ženice, koščene in sive, so dvigale svoje posušene roke v zrak in šepetale: »Nju, Nju — nikar!« —

Gledale so nazaj v ono že dolgo pozabljeno preteklost, ko so bile še mlade in polne — in udarjal jim je v nos smrad človeka, raztrganih cunj in postanih jedi — udarjal jim je na ušesa oni grozni krik vesti, ki se je bil vsak dan oglasil v njih, jih mučil, tepel, bičal, da so se zvijale dan in noč — tudi tedaj, tudi tedaj, ko so na nesramnost odgovarjale s smehom na ustnicah in s strastjo v očeh, udarjal jim je na misli oni grozni trenutek spoznanja, da v njih ni človeka — da so ono tretje bitje, ki je brez lastnega hotenja, ki je srečno ob mrvici.

Dvigale so svoje izsušene roke in prosile:

»Nju, Nju, nikar!«

Starci so nemo ždeli predse, si drug drugemu pomežikovali in povešali glave, polne starih grehov. Vstajala je v njih zavest, ki je niso prej nikoli poznali, zavest, da so bili šibki, da so slepo sledili stari, izvoženi poti ulice. —

Možje in mladeniči so hodili v beznico, padre Adólfo pa si je mel roke.

Nju je hitela sleherni večer h godbi; na moledovanje ulice je odgovarjala z bežnim božanjem svojih kodrov po starih licih, vseh zgubanih od trpljenja in trpkih spoznanj. Nič ni slišala, nič ni videla, zakaj njen pogled je ležal daleč, daleč zunaj v svetu.

Bebo ni več skrbel zanjo; saj ga tudi potrebovala ni več: vsega je dobila v beznici.

Bebo je vse večere posedal na postelji male Nju; listal je po njenih knjigah in zvezkih in se izihel, kadar se je preveč bal, da mu ne bi vroča in težka glava zmedla misli. —

Ko je vstal v Bebu tak obup, da se je bal samega sebe, je šel k La-urtu, glavarju ulice.

La-urt je bil človek, samo zato postavljen v življenje, da je ljudem igral — usodo. Oplodil je vsako žensko, ki se mu je vdala. Imel je nekaj sto otrok, in vsem je vtisnil svoj pečat: rdeče lase.

In srečaval je svoje mlade markize in bogataše po parkih, in srečaval je svoje razcapance po smrdljivih ulicah — pa se je vračal domov ves ponosen, zakaj: kje na svetu je živel še tak oče.

A ulica se ga je bala.

Kdor se ni pokoril njegovi želji, kdor se je uprl njegovi zahtevi, kdor se je izneveril pravilom ulice, je sigurno dobil »la-urtovko« v srce. La-urt je mirno prižvižgal h krivcu, mu z elegantno kretnjo porinil bodalo v srce in dejal »la«, nato je bodalo obrnil in stisnil skozi zobe: »urt«.

Takrat, ko ga je napadlo deset mož in se jih je otresele z dvema bodalo v rokah — so ga izvolili glavarjem.

La-urt je bil oblastem znana osebnost, a nihče ga ni več lovil. Preiskovalni sodniki in detektivi so se po vsakem njegovem begu — bil je namreč že štirikrat v ječi — tresli; a La-urt se je samo smehljaj, ko jih je srečaval; srečaval pa jih je zelo rad ob takih časih.

Sicer pa je bil La-urt mehanizem, samo zato postavljen v življenje, da je igral ljudem — usodo. Oplajal je ženske in vlamljal na bajne načine. Prizadeti so bili skoro ponosni, da so bili po La-urtu prizadeti. La-urt je vse dal revežem; sam je živel skromno, sam zase in brez družbe.

Tak je bil La-urt in k njemu se je zatekel Bebo, da mu je potožil svoje gorje!

Beznica je besnela.

Nju je plesala prvič svobodno — svoj ples, ki ga je sanjala iz noči v noč — in ritem rok in telesa — je izdajal prebujajočo se ženo.

Trdi so bili možje z ulice — in naivni, čeprav do dna pokvarjeni. Trdi so bili, a ples male Nju jih je omamljal; niso znali zadržati diha — svoje priznanje so kazali z vpitjem.

Kot bi z enim samim mahom ustavil deročo reko — je zavladala tišina v beznici — in mož in mladenič je sklonil glavo: La-urt je stal na pragu.

Ni mišica se mu ni ganila v licu — ko je padla jeklena beseda: »Nju — domov!«

In ko so bili sami med seboj — je padla druga: »Kdor se dotakne tega otroka — »la-urt«.

Padre Adolfo — zalit kot rejena podgana, je stal zelen za mizo; oči je imel izbuljene, kot da že čuti jeklo v prsih.

Možje so molčali, gledali so v tla — in — ko je La-urt molče odšel —

so se spogledali. Ni besedica ni zatrepetala na njihovih ustnicah — a razumeli so se vsi.

Drugi dan je bil La-urt mrtev.

In kar se prej ni sprehajalo po mislih mladih, je vzbudil La-urt oni večer v njih. Prej ni nihče mislil na telesnost —; mala Nju jim je bila bitje, igrača, postavljena v njih sredo — morda baš zato, da jim je plesala. Prej ni nihče videl v njej ženske.

In odslej? K darilom so se pridruževale besede in lačni pogledi.

Nju je padla.

Sama ni vedela ne zakaj ne kako.

Mladenič jo je prosil, da mu je plesala v sobi. Prosil je, da mu je plesala odeta samo s svilo — nato jo je objel — in —

— trgale so se ji mišice po telesu, zobje so silili drug v drugega in oči so zamizale, kot da bi hotele ostati za večno zaprte. —

In ta dan je postala Nju, božanstvena Nju, vlačuga.

Tega se ni nikoli zavedala, ko je sledila svoji veliki želji: ugasniti, ugasniti — in se naslednji dan roditi nova.

Njeni plesi so se izpopolnjevali, telo ji je postajalo močnejše, vse bolj žensko. A moške in mladeniči niso več oboževali njene umetnosti; — bili so trdi in naivni, zato so videli v njej le gibajočo se polt. In ni več jemala daril.

Nju je strmela, se branila plesu, se branila možu, strmela je in poslušala vase. In spoznala je, da to življenje ni ono, o katerem je sanjala.

Nju je izginila.

Bebo jo je iskal in našel — ob reki.

»Nju!«

»Nju!« — je v drugič zastokal Bebo.

»Bebo« — je zahrepenela Nju. Pogledala mu je v oči — in je videla, da je Bebo sam, da ima samo eno dušo — in da je ta njena, samo njena. —

Objeta sta trepetala ob reki — v toplem objemu je Bebu upadel strah in v Nju se je zganila želja po njenih sanjah.

»Bebo, Bebo, — ne, nočem umreti — hočem življenja, velikega, polnega življenja. Glej nebo, oblake, ta omamljajoči svet svetilk nad mestom, glej, glej, Bebo, kako je lepo! — — Bebo, mlada sem, — ne, ne umreti, živeti —

Molče je Bebo poslušal trgajočo se misel male Nju. Razumel je in trpel.

Njujine oči so zastrmele v svet nad mestom in počasi so se utrinjale besede: »Ne, doslej nisem ljubila, nek nagon me je tiral do njih, ki so surovi in umazani. Živeti hočem — in ljubiti veliko ljubezen. — Bebo, ah, Bebo, kaj je v meni?

Bebo pa je sedel na kamnu in jokal.

Jok je prešel v ihtenje — in gledal je vstran, ko je zamišljeno vprašal: »Nju — in šola!«

Tedaj je Nju pokazala, da je že preveč pogledala v življenje, kajti zasmejala se je: »Ah, Bebo, kako si še otročji!« — — pa se je zamislila in postala otožna: »Ne, ne, Bebo — nočem šole!« —

Bebo se je sam vrnil v ulico.

Nju je vzela ona neskončna pot, ki jo potuje Ahasver. Njeno življenje, ki se je spočelo brez začetka, ki se ne bo nikoli končalo — je sanja, ki jo je sanjala njena bolna duša že tedaj, ko je ležala še v zibelki. Luči, lepota in omama, — to so njeni elementi; brezskrbnost in roke, polne in odprte, dvakrat, trikrat, stokrat — in smeh, zabava, ples in glas šampanjca — to je njeno življenje.

Bebo pa je hodil tiho po zapuščeni in dišeči ulici; življenje ga je zlomilo. Njegovo življenje je vzela sestra, njegova zlata in edina sestra; z dvojnim življenjem je sedaj lahko živel.

Ni tožil, ni obtožil.

Tiho je hodil po ulicah in gledal je mlade deklice. In kadar listje pada, ga vidiš v parku, ko prebira knjige male Nju — in boža njene zvezke.

POGOVORI S SEBOJ

NADA OBEREIGNER

VEČERNE MISLI

I.

Sključila sem se med rastline, da sta en pogled in ena misel objemala vse telo in so misli in čuvstva osredotočeni delali hitro in jasno. — Dvignila sem obraz, ujela bližnji list, nagnila vejico k sebi in z njo vred sklonila glavo in sključila ramena. Z rokama sem se oklenila tankega debelca in v tej zamaknjeni molitvi, ki jo je hote rodila podzavednost, sem pričakala mrak; k meni sta prihajala mir in moč.

II.

Kdo sem? »Včeraj« mi ni mari, moja slika, stkana iz navad in običajnosti, nekdanj tako mi znana, se je razblinila v negotove konture. Ali sem drugačna ali druga, ali sem večja ali obsegam več? Saj komaj te pojme razumem, kako naj čujem nad svojo rastjo? Kako naj odločam o svojem obrazu? »Kdo sem« ne vem. Molim k zemlji, naj čuva nad menoj in me ljubi, — k njej, ki pozna mojo podzavednost. K njej romajo moje misli in tako pozabljam strah, ko gledam tuje lice svojega bistva.

III.

Glejte, ubijte me hitro, ne morite tako počasi!

Bitje sem večih bistev in vsa hkratu rasto in se tarejo in se odtujujejo — drugo z drugim in drugo od drugega, — in me trgajo in pačijo v nenaravnost. Šla bi v samoto, v kraje, kjer je moje telo najbolj doma

— kajti moj duh boleha na telesu— tam kjer bi neposredno čutila bližino zemlje, ljubezen zraka, veličino in veselost solnca, veličino in varnost noči, da bi čutila pomirjujoč objem okolice, tesen, tesen, in bi lilo življenje iz sokov dreves in sokov trnja razgrete zemlje skozi moje telo in ga ubiralo spet v ritmu zdravja. Šla bi v samoto kot leveča se kača, moje telo hoče samote, ker je utrujeno od rasti in nepojmljive raztrganosti mojega bistva. Šla bi v puščavo iskat Boga. — Ne morem več zatajevati te nerazumljive bolečine, zato odpustite nesmisel mojega vekanja: ubijte me hitro, ne morite tako počasi!«

IV.

Zakaj to večno preoblikovanje? Zakaj neštetokrat nešteto različnih slik? Kdo je tu, ki riše svoje bistvo s tako razkošnimi sredstvi?

Neznanec, Ljubljenec moj, Gospodar, v čigar plamenu mogočnosti bi moj razum zgorel, daj, posveti me, da Ti bom protisočrjena služila v Tvoj izraz! Spomni se tiste svoje misli, ki si jo započel, ko sem bila spočeta — misli jo do konca! Naj bo Tvoja volja, zgostiti v meni svoje razodevanje! Čakam Tvoje volje. — Za kakšno melodijo si ustvaril to struno? Čakam Tvojega diha, ki bo zavel ob njo in dahnil napev.

V.

Moja volja je rodila velikanski porast mojega življenja in zaznavanja. Vse davno minule ure in ure sedanjosti, ki jih podobnost s preteklostjo turobno pobarva z enoličnostjo in občutkom smrti, je razjasnila in oživila z novim, še nikoli ne prilitim sokom sedanjosti. Moje sile so potopile svoje osti v detinstvo, in s svežo vnemo, brez predsodkov se posvečajo sedanjosti. Na vsak trenutek življenja rišejo vedno novo sliko.

VI.

Kakor da so živci nagi, tako trepečejo ob vsakem zaznavanju okolice. Kakor da je duša dete, s kostmi komaj jačjimi od kit, tako jo prevzema trenutje smeha in plača in vriskanja in brezmejne žalosti. In moje telo pozablja nase in se predaja vladi živcev in drgetom duše. Asketsko se je skrčilo do mišičevja in živi le v hotenju izraza. Moj glas se išče v zvonkosti in zamolkli strasti, v zaganjajočih se krikih in onemogli hripavosti, v svetlem zaupnem smehu in trdnem jeku; išče se in zamira, kakor telo v igri izraza, in oba omagujeta pod lastno težo.

JUTRO

I.

Prišlo je jutro, tako lepo kot biserna matica školjke: njegove barve se prelivajo in so nežne in biserno motne od lahnih kopren nočnega hlada. Nisem še dvignila zastorjev, a skozi droban razves se je zaiskrila sinjina svežega zraka zunaj, in vse v meni je zaznalo jutro s prelivajočimi se barvami biserne matice. Vem, da ga mnogi ne vidijo, zato mu izkazujem čiščenje jaz. Jaz ga imam, v meni je. Moje bitje živi jutro, moje telo se pretegne in oči, site teme spanja, se topo zagledajo v polmrak sobe in ga pijejo in pijejo in oživljajo. Zamaknejo se v svetli razves in se z naslado izpostavljajo ostremu rezilu bleščobe. Kakor val butnejo misli v glavo in v drobu se jim odzoveta stremljenje

in nagon življenja. — Prišlo je jutro, tako lepo kot biserna matica školjke; moja čustva in moje zaznavanje se prelivajo, druga v drugo, še so sveža in biserno motna od lahne koprene nočnega sna.

II.

Jutranje ure — začetek svežega belega lista, kakšne misli bom napisala na vas? Tisoč in tisoč atomov še ni zbujenih v meni in neprenehoma vstajajo v novi dan. To veliko vstajenje v instrumentu mojega življenja vas napolnjuje, jutranje ure. Uглаševanje strun mojega zaznavanja in mojega izraza je moja jutranja molitev. Prvi vzlet misli po sanjavi noči, — prvi pogled bitja, v noči izpopolnjenega, na svoje kraljestvo — himna novega dne!

Izpostavite strune loku življenja, in pojte, pojte, zakaj zato ste bili rojeni iz življenja: za pesem!

III.

Opoldne se je pooblačilo. Ostre meje svetlobe in kratkih senc so postale mehke kakor polmrak gozdnega mahu. Poldan je ves nežen, kakor da ni še dozorel, kakor da je še jutro, dolgo in toplo jutro, poluo spečih senc. Veter je zaspal in vendar je nebo bogato oblik, tako da je veliko in se sklanja nad nas kot govoreč obraz.

ZALJUBLJENE PESMI

I.

Zavriskala je gmajna, odgovoril ji je dehteči holm in daleč z gore se je ozrlo brinje k meni. Ležala sem v travi in gledala v sinjino, ki se je zdaj nižala, zdaj višala in se razmikala v neskončnost in mi jemala vid. — Lep madonin plašč, — in tista molitev: Blažena si med ženami... — in božanstvo ki si ga smela ljubiti — mati — joj, kako me je zbadlo v očet.

II.

Če se svet približa svetu, je vsa zemlja zrahljana, in kadar luna s svojo lučjo govori zemlji, je v našem svetu hrepenenje in morje boči svoje ustnice luni v poljub. Vselej čutim to. Bog ve, kako odgovarja zemlja na moj nemir? —

III.

Drgetanje je v vseh kitah in me odnaša v neznanost. Tam je nekaj — spomnim se, da sem pred leti in leti tako vsak dan živela v neznanost in sem stopala v prelepi, neznani svet; prva leta življenja. Kakšen svet sem začutila sedaj, da me neznanost stresa do kosti? Ljubim jo, to neznanost, in v pričakovanju medlim.

IV.

Pusti me, moj ljubi mrak, ceste zasanjane, pridem drugič! Cvetje ob alejah, vem da dehtiš, luči bežeče in mirne, pisane, jaz sem skoro v temi. Čakam samotne noči, čakam miru svojih misli, čakam, da najde svoj mir moje upehano srce. Sredi sten moje sobe se ti vdajam, ljubljene mrak in vsa brez volje in polna želja pustim, da me nosiš v noč.

Izgubljam se bogvekam, zaupam samoti, da me privede nazaj. Dragi, kje si! Mrak Te je poln in polna samota, s katero sem se obdala.

V.

Ljubi, v samotni dan čakam Tvojega glasu. Zarisal bo v brezlično sivino Tvoje ime; čakam Tvojega klica, ničesar drugega ne vem. Čakam ga kot ognjenega traku v megli; dotaknil se bo mojega srca in z eno samo iskro presunil vse moje dosedanje življenje. In bila bom Tvoja zmagujoča pesem. Šla bom skozi temo, in neznatost bo le baržunast objem mojega plamena; obdajala me bo polna ljubezni in v njegovi luči pela svoje razodetje. Šla bom mimo in moja pot bo pela še nikoli slišano pesem od vekomaj. In Tvoj smehljalj me bo blagoslavljal.

VI.

Vzela bom Tvojo podobo in jo ogovorila: »Ti...« In dalje ne morem in ni potreba. Nepoznane misli brez imena teko preko mene in moje sključene rame so trudne in me bole. Jaz pa ogovarjam podobo: »Ti..., Ti...« in vmes jo ogovarjajo misli, ki hite preko mene. Joj sramote, kako je moja duša nebogljenka: iz neznanih misli in solz je končno našla le besedo: »Kaj, kaj je z menoj —.«

VOJNA IN GLAD IN KRUH IN KUGA

RUDOLF KRESAL

(Konec)

KUGA

Zima je bila dolga in huda in pomlad je prišla pozno. Prišla je, da so ljudje gledali, kako je zmagovala mračne dni. In ko je španski bezeg ozelenel, ko se je popje divjega kostanja razvilo in pognalo prve svetle, nežnozelenelne liste, so ljudem pričeale oči stekleneti in v udih so čutili vsak dan večjo otrplost. Lotevala se jih je čudna utrujenost, da so kar iznenada sedli v kak kot in niso več vstali. Gledali so široko, oči so jim bile zalite s solzami, da so se neprenehoma lesketale, kakor svetlo motno steklo na solncu. Nekaj časa niso vedeli, kaj jim je. Potapljali so se v misli, a misli so bile od minute do minute vse težje. Na koncu jih je obhajal samo še nerazumljiv občutek nečesa sivega, neskončno mračnega in zoprnega. Potem jim je pešal vid. Gledali so skozi neko sivo, mrzlo meglo, ki se je uro za uro bolj gostila. In gledali so tako široko, da so v očeh začutili skeleče bolečine. Oči so imeli vsak dan bolj izbuljene od napora, da bi tisto težko, ubijajočo meglo razpršili. Pa je bilo vse zaman. Ljudje so umirali. Umirali so na smrt utrujeni. In zadnji dih je bil edina rešitev.

Mrtvaški zvonec je neprenehoma zvonil. Cerkovnik je zvonil, da so se mu dlani do krvi ožulile. Obvezal si je roke in spet zvonil. Potem je omagal. Za njim je zvonila nekaj dni njegova žena. Zvonila je samo nekaj dni. Med zvonjenjem mrtvaškega zvonca jo je obšla smrtna utrujenost; pred oči ji je stopila megla. Postal jo je vroče. Oblil jo je pot. Potem jo je ledeno streslo. Legla je. In umrla.

Cerkovnik je jokal in rekel:

»Zdaj bom zvonil z zobmi.«

In ko se je vrnil od ženinega pogreba, je šel oznanjat spet novo smrt. Ljudje so trepetali in gledali vse bolj plašno. Zdravim je v oči stopila groza. Bolnim smrtna megla.

Skozi tiho mesto se je vil pogreb za pogrebom.

Sprva so živi spremljali umrle na njihovi zadnji poti. Čez nekaj časa pa so pogrebi bili vse krajši. In kmalu so krsti sledili samo najbližji sorodniki umrlega.

Le nekaj je trgalo mrtvaško tišino in izpreminjalo grozo v blazne sanje.

Skozi ulice so neprenehoma drdrali veliki, dolgi avtomobili s priklopnimi vozovi. Njihove platnene strehe so v diru vihrale in se napihovale kakor veliki mehurji.

Ljudje niso več videli vozov. Tudi neprestanega trobljenja hup niso več 'poslušali'. Samo slišali so nekaj, neprenehoma so slišali nekaj. Dan in noč isti svareči in groze polni glas hripavih hup. In gledali niso nič več. Samo videli so nekaj, samo 'videli': velike rdeče križe na avtomobilih. Videli so neprenehoma vse rdeče, neprenehoma rdeče križe, ki se jim vpili v oči.

Kadar so se avtomobili ustavili pred dolgimi in visokimi hišami, tedaj so začuli stok, dolg, zategnjen, rastoč in pojemajoč stok, obupne vzdlike.

In iz vozov so stopale postave. Ne ljudje, suhe postave. Medle, opotekajoče se sence, ki so se premikale med šklepetom bergelj in palic v veliko vežo, kjer so druga za drugo izginile.

Iz vozov so jemali nosilnico za nosilnico. Bledi, spačeni obrazi so zrl v mračno ali sinje nebo. Strmeli so z blaznim lesketom v očeh v solnce ali dež, dokler niso izginili v veliki veži.

In ljudje so potem sanjali o raztrganih, od krvi umazanih postavah, sanjali o tistih, ki so zrl od voza do veže v nebo in v veži umrli.

Drevje je zelenelo in nihče ni spletal vencev.

*

Ko je mati stopila v sobo, je našla obe hčerki v vročici. Ugledala je mrzle oči, zamegljen pogled, dvoje majhnih bledih obrazov, ki sta se še smehljala.

Popravila jima je odejo in zasopla stekla v kuhinjo. Zakurila v štedilniku in postavila nanj ponev z vodo. Voda je kmalu zavrela. Mati je vrgla vanjo raznih domačih čajev. Nekaj minut je še počakala in potem nesla čaj v sobo.

»Ivan, pojdi k njima,« je rekla, »in pazi, da se ne razodeneta. Jaz grem po zdravnika.«

Mati je odšla.

Ivan je zaklenil kuhinjo in šel k sestrama. Vsa soba je bila polna vonja po malisi. Vzduh je bil težek. Legel mu je na prsi. Zadnje leto je bil vaje svežega zraka. Časih je čakal na kruh ali meso od jutra do večera. In vsak drugi dan je šel že ob petih zjutraj dve uri daleč iz mesta po mleko. Zdaj mu je bil ta zrak neznosen.

Sestri se nekaj časa nista genili. Postelji sta stali druga za drugo. Soba je bila majhna. Draga, ki je imela zgavje čisto pri oknu, je tožila, da jo zebe. Ivan je pobral, kar je bilo podobno blagu, in stlačil kos za kosom med oknice.

»Ali ti še piha?« je vprašal.

»Še!« se je oglasil šibek, tenek glas.

Stopil je po svojo suknjo in ž njo odel sestro.

»Ali je zdaj dobro?«

Sestra ni odgovorila.

Ivan je molče sedel zraven postelje. Nekaj časa je brez misli gledal predse. Stenska ura je močno tiktakala. Zdaj pa zdaj je pogledal nanjo. Matere dolgo ni bilo. Sestri sta bili vse bolj nemirni. Obe sta rahlo stokali. Anica je hotela vode.

»Ne!« je rekel Ivan. »Čaj si pila!«

»Ivan, daj vode!« je ponovila.

»Ne, prehladila se boš!«

Sestra ga je čudno pogledala s svojimi bolnimi, motnimi očmi. Saj je bila bolna, in da bi se prehladila? Ni mogla razumeti. Mislila je: »dvakrat naenkrat pa ne morem biti prehlajena!« Trmasto je ponovila svojo prošnjo. Rekla je skoro jezno:

»Daj vode!«

Ivan je molčal. Ni se genil. Vendar dolgo ni zdržal. V ušesih mu je neprenehoma zvenelo:

Daj vode!

Vstal je in stopil k Anici.

»Ali si hudo žejna?« jo je vprašal.

Pokimala je in ga lepo pogledala.

»Samo malo daj!« je lepo prosila in ga pogledala z otroško zaljubljenimi in hudomušnimi očmi.

Ivan je nekaj trenutkov premišljeval. Majhen je bil in droben, komaj tako visok kakor znožna posteljna končnica, in njegov resni obraz je bil v čudnem, v nekem žalostnem nasprotju s telesom in s trenutkom, ko je stal kakor velik in zamišljen pred svojo sestro, ki je bila le dve leti mlajša od njega. Gledal je sestro in potem nemo odkimal. Čez nekaj časa pa je spet izpregovoril:

»Ne smem,« je rekel. »Počakaj, da pride zdravnik. Prej si pila čaj. In na vroče ne smeš piti mrzle vode.«

»Ali je mama šla po zdravnika?« je vprašala tiho, s pojemajočim glasom.

»Da, po zdravnika je šla!« je odgovoril Ivan. »Kmalu se vrne.«

V sobi je spet zavladal molk. Dolgočasno je bilo. In sestri nista mogli biti mirni.

»Ivan!« je poklicala Draga.

»Kaj je?«

»Ali veš, da je pojutrišnjem moj rojstni dan?«

»Ne. Ne vem. Da je že pojutrišnjem?« se je čudil Ivan, ki res ni vedel, kdaj je Dragin rojstni dan, in ker je hotel sestrama delati veselo voljo.

»Da, pojutrišnjem!« je potrdila Draga.

»Koliko pa boš stara?«

»Osem let!«

»Osem let!« je vzkliknil Ivan. Hotel je še nekaj reči, pa mu je zmanjkalo besed. Ali nenadoma se je oglasila Anica:

»Jaz bom pa čez eno leto!«

»Kaj?« je vprašal Ivan.

»Stara osem let.«

»Koliko pa jih imaš zdaj?«

»Sedem! Mama je rekla! — Ali daš vode?«

*

Od zunaj so se začuli nagli koraki. V sobo je stopila mati.

»Kako je? Ali je kaj bolje?« je vprašala sestra.

»Glava me boli!« je rekla Draga.

»Mene tudi!« se je oglasila Anica in tiho vzdihnila.

»Ali čutita še kaj drugega?« je spet vprašala mati.

»Tako me vse boli!« je rekla Draga.

Mati ju je tolažila, da bo jutri že bolje in da pojmeta z Ivanom na izprehod. In da pride zdravnik čez eno uro. Potem se je obrnila k Ivanu.

»Ivan, ti pojdi spat. Utrujen si. In zjutraj moraš po mleko. Zdravnika bom sama počakala. Tačas bom pletla.«

»Saj ga jaz tudi lahko počakam.«

»Ti zdravnika ne moreš počakati. Le pojdi spat. Za danes imaš dovolj!« je rekla in stopila k njemu. Hotela ga je pobožati. Vendar se je v trenutku premislila. Ivan ni trpel, da bi ga ona božala. Zmerom, kadarkoli je bila z njim nežna, se mu je zdelo, da njemu nežnost ne pristoji. Zakaj naj bi ga ona božala? In prav zdaj, v teh dneh? Prej se kaj takega ni nikoli domislila. Ali se je izpremenila? Ali je čutila potrebo, da izda svoja skrita in zmerom zatajevana čustva?

Ivan je stal pred njo in ji pogledal v oči. Razumel jo je. A približal se ji ni. Urno se je obrnil, krenil proti vratom in želel lahko noč.

*

Sestri sta umrli. Obe sta umrli v enem tednu.

Draga je umrla tretji dan svoje bolezni. Umrla je na svoj osmi rojstni dan.

Dopoldne tretjega dne ji je mati prinesla čokolade in ji voščila. Tudi Ivan ji je voščil. A dati ji ni mogel ničesar. Zbežal je iz sobe. Zdelo se mu je, da bi moral sestri tudi on kaj dati. Saj je bil že tako velik in star! — Tako čudno so se ji zalesketale oči, ko ji je voščil. Bilo je, kakor bi mu bile očitale, ker je samo voščil.

Tisto dopoldne so ji bile oči nenavadno izstopile. Bile so vlažne in motne.

Popoldne je umrla.

Ivan je tekkel k cerkovniku in mu javil sestrično smrt.

Cerkovnik je ježno gledal.

»Draga? si rekel?!« je osorno vprašal.

Ivan je samo pokimal. Po licih so mu tekale solze. Moža se je zbal. Ni se mu upal priti blizu. Ponovil je še enkrat ime in stekel iz župnišča. — Med potjo je začul mrtvaški zvonec, ki je zvonil Dragi.

Mati mrtve hčerke ni spremila do groba. Do groba jo je spremljal samo Ivan. Mati pa je šla domov, k Anici, k svojemu najmlajšemu otroku.

Našla jo je v hudi vročici. Govorila je nerazumljive besede. Zdaj pa zdaj je vztrepetala in vzkrilila z rokami.

V sobi se je zmračilo.

Ivan se je pozno vrnil domov. V roki je imel majhen hlebček črnega kruha. Prišel je žalosten in truden. Vendar skozi vežo je šel čisto tiho, da bi mater in sestro presenetil.

Tiho je odprl sobna vrata. V sobi je vladala popolna tema.

Anica!

Mama! je klical.

Od nikoder ni bilo glasu.

V sobi je gospodarila mrtva tišina.

Prižgal je luč.

Ozrl se je na posteljo.

Anica je ležala bleda in nepremična.

Anica!

Anica se ni zgenila. Ni trenila s trepalnicami.

Pogledal je okrog sebe.

Kje je mati?

Mati?

Pogledal je na tla.

Mati je ležala na tleh, negibna, mrtva.

Umrla je.

Ivan je v svojem devetem letu izgubil vse.

Imel je samo še sebe.

In imel je svet. A drugega nič.

Nekoč je imel mater in očeta in dve sestri.

Ostal je sam.

In bil je mlad.

Kdo ve, kaj se je zgodilo ž njim?

O SODBI, KRITIKI, ODOBRAVANJU IN SLAVI

ARTHUR SCHOPENHAUER

(Konec)

Nagli slavi je prištevati tudi krivo, namreč umetno narejeno slavo kakega dela, tisto slavo, katero so zmašile, dobro upoštevajoč nerazsodnost množice, nepravilne pohvale, dobri prijatelji, podkupljeni kritiki, namigi od zgoraj ali dogovori od spodaj. Podobna je volovskim mehurjem, s katerimi lahko tudi težko truplo plava po vodi. Nosijo ga ti mehurji dolgo ali malo časa, kakor so pač napihnjeni in zadrtnjeni; toda zrak polagoma le pronikne in mehurji se skrčijo. To je neizogibna usoda del, ki nimajo izvora slave v sebi: kriva hvala umolkne, dogovori izumro, poznavalec slavi ne pritrdi, ta ugasne in nadomesti jo tem večje preziranje. Nasprotno pa so pristna dela, ki imajo vir slave v sebi in ki morejo zategadelj vsak čas iznova zanetiti občudovanje, podobna specifično lažjim telesom, ki plavajo od narave; tako jih nosi struja časa.

Vsa literarna zgodovina starega in novega veka ne kaže primere krive slave, ki bi bil kos slavi Hegelove filozofije. Nikdar in nikjer niso s tako ljuto nesramnostjo, s tako trdo glavo hvalili za najvišjo modrost in za najsičajnejše, kar je kdaj videl svet, nekaj popolnoma slabega, oprijemljivo napačnega, absurdnega, da, očitno nesmiselnega in povrh še skrajno odvratnega in gnusnega po načinu predavanja, kakor je ona vseskozi ničvredna slutvofilozofija. Da je pri tem pihala sapa od zgoraj mi ni treba praviti. Toda pomniti je, da je pri nemškem občinstvu popolnoma uspelo: v tem tiči sramota. Nad četrto stoletja je ona nesramno od vseh strani zlagana slava veljala za pristno in je bestia triufante cvetela in vladala v srenji nemških učenjakov tako zelo, da so se celo maloštevilni nasprotniki te abotnosti upali govoriti o nje bednem početniku vendarle samo, kot da bi bil redek genij in velik um, in z najglobljimi pokloni. Kaj pa vse to pomeni, gotovo ne bodo nekoč pozabili pomisliti; zategadelj se bo predstavljalo to obdobje kot neizbrisna sramota naroda in dobe in bo veljalo v zasmeh stoletjem; po pravici! Vsekakor je dano dobam in posameznikom na milo voljo, da slabo hvalijo in dobro prezirajo; toda Nemeza bo dosegla nekoč te in one, in zapela bo šiba sramote. Tisti čas, ko je podkupljena družčina razširjala slavo onega blodnega filozofastra in njegovega neblagodarnega umskega mazaštva, bi bili morali na Nemškem — če bi bili količkaj tenkočutni — spoznati takoj že iz vsega načina tiste hvale, da ji je vir samo v nameri in prav nič v razsodnosti. Zakaj razlivala se je neizmerno in preobilno na vse štiri strani sveta, cedila se povsod iz polnih ust brez zadržka, brez pogoja, brez odtegnitve, brez mere, dokler jim ni zmanjkalo besedi. In ko ti četoma strnjeni drugarji še niso bili zadovoljni z lastnim mnogoglasnim zmagospévom, so se strahopetno ozirali po vsakem zrncu tuje, nepodkupljene hvale, da bi ga pobrali in povzdignili: kjer so namreč kakemu slavnemu možu s silo, s pokloni ali z zvijačo izvili besedico odobravanja, ali pa mu je slučajno ušla, ali kadar je z njo celo nasprotnik strahoma ali sočutno pocukral grajo, so že vsi priskočili in jo pobrali, jo zmagoslavno razkazovali. Tako počenja le *namera*, in tako hvalijo najemniki za plačilo, poplačani drukarji in literarni vrtorepi. Nasprotno pa ima iskrena hvala, ki izhaja zgolj iz razsodnosti, povsem drug značaj.

Odštevajo jo namreč zelo počasi in pozno, posamič in skopo merjeno, odtehtavajo jo po ščepecih in jo vedno še omejujejo, in prejemnik pač lahko reče:

Ustnice mu je sicer omočila,
grla mu ni mogla omočiti.

Iliada XXII. 495.

In vendar se le iztežka loči od nje, kdor jo daje. Zakaj to plačilo naposled neutajljiva veličina pristnih zaslug le izsili in proti volji iztisne od topega, trdovratnega, upornega in povrh zavistnega povprečnosti; hvala je kakor lovor, ki je bil — kakor poje Klopstock — vreden znoja plemenitih ljudi; je, kakor pravi Goethe, sad

poguma tistega, ki bo nekoč
svetá premagal topega upor.

Zatorej ima tako malo skupnega z nesramnim nameravanjem hvalisanjem kakor težko naklonljiva, plemenita in iskrena nevesta s plačano poccestnico, katere debelo namazano belino in cinober bi bili morali

precej opaziti na Hegelovi slavi, če bi bili — kot rečeno — na Nemškem količkej *tenkočutni*. Tedaj se ne bi narodu v sramoto tako kričee uresničilo, o čemer je pel že Schiller:

Videl sem svete vence slave
oskrunjene na *nizkem* čelu.

Hegelova glorijska, ki smo jo tu izbrali za vzgled krive slave, vsekakor nima para — celo na Nemškem ne; zaradi tega pozivam javne knjižnice, naj skrbno mumizirajo in shranijo tako Opera omnia tega modrijarha kakor tudi dela njegovih častivcev; bodi v poučilo, svarilo in razveselilo zanamcem in za spomenik tej dobi in deželi.

Toda ozrimo se dalje križem in širom in premotrimo *hvalo sodobnikov* vseh dob sploh, pa vidimo, da je prav za prav zmeraj vlačuga, prostituirana in onečedena po tisoč nevrednih, ki so je bili deležni. Kdo bi še mogel poželeti po taki candri? Kdo bi še bil ponosen na njeno milost? Kdo se je ne bo izogibal? — Nasprotno pa je *slava pri potomstvu* ponosna nedostopna lepotica, ki se preda le vrednemu, zmagovitemu, redkemu junaku. — Tako je. In si tu lahko mislimo, kako je s tem dvonožnim rodom; ker treba je pokolenj, da, stoletij, preden se iz stoterih milijonov snide peščica mož, ki znajo razločevati dobro od zlega, pristno od nepristnega, zlato od bakra in ki jih po tem imenujemo razsodišče potomstva; temu razsodišču je tudi ugodno, da dotlej umolkneti nespravljliva zavist nezmožnih in nameravano prilizovalstvo nizkotnosti, in na ta način pride razsodnost do besede.

In mar ne vidimo, kako stoje zaradi omenjenega bednega ustroja človeškega rodu veliki geniji bodisi v poeziji, bodisi v filozofiji bodisi v umetnosti v vseh dobah kakor osamljeni junaki, ki bijejo obupen boj zoper naval cele trume? Zakaj topost, surovost, izprevrnjenost, abotnost in brutalnost velike večine človeštva stoji v vsaki vednosti in umetnosti njihovemu delu večno po robu in tvori tako ono sovražno trumo, kateri naposled le podležejo. Karkoli tudi store taki posamezni junaki, težko spoznajo ljudje, pozno in le po avtoriteti čislajo in zlahka, vsaj za nekaj časa, odrinejo. Zakaj vedno znova razpečavajo kar je krivo, plehko, neokusno, in vse to je oni veliki množici bolj pogodu, zato pa večinoma tudi zmaga. Naj tudi stoji pred njo kritik in vpije, kot Hamlet, ko je kazal nevredni materi obe sliki »Imate oči? Imate oči?« — ah, nimajo jih. Če opazujem ljudi, ko uživajo dela velikih mojstrov, in vidim, kako odobravajo, se precej domislim opic, izurjenih za takozvano komedijo: kretajo se pač kot ljudje, obenem pa vseskoz odkrivajo, da jim je pravo notranje počelo teh kretenj vendarle tuje.

Po vsem tem je pogosto rabljeno rečenico, da kdo »stoji nad svojim stoletjem«, razumeti tako, da stoji nad človeštvom sploh, saj zategadelj ga neposredno spoznajo le oni, ki so se že sami precej povzpeli nad višino običajnih zmožnosti; ti pa so preredki, da bi jih lahko bilo v vsaki dobi nekaj. Če torej onemu usoda v tej stvari ni posebno mila, tedaj ga bo »njegovo stoletje zanikalo« t. j. da bo tako dolgo brez veljave, dokler se ne bodo sčasoma nabrali glasovi redkih mož, ki znajo presojati delo visoke kakovosti. Poslej govore potomci: »Mož je stal nad svojim stoletjem« namestu: »nad človeštvom«: le-to namreč rado naprti svojo krivdo enemu samemu stoletju. Iz tega sledi, da bi stal pač tudi nad vsakim drugim stoletjem, kdor stoji nad svojim; razen tedaj, če bi

se po posebno nenavadni sreči rodilo v kakem stoletju obenem z njim nekoliko zmožnih in pravičnih presojevalcev v vrsti njegovih storitev; kakor takrat, ko se je — po nekem lepem indijskem mitosu — utelesil Višnu kot junak in je nato v isti dobi prišel na svet Brahma, da je opeval njegove čine; prav zaradi tega so Valmiki, Vyasa in Kalidasa inkarnacije Brahme. — V tem smislu torej lahko rečemo, da vsako nesmrtno delo preizkusi svojo dobo, je li zmožna, da ga spozna; doba večinoma ne prebije preizkušnje boljše kakor sosedje Filemona in Baccide, ki so nespoznanim bogovom pokazali duri. Potemtakem nikakor niso pravilno merilo za intelektualno vrednost stoletja veliki duhovi, ki nastopijo v njem, zakaj njih sposobnosti so delo narave, možnost pa, da se izoblikujejo, je odvisna od slučajnih okoliščin: merilo pa daje sprejem, katerega so našla njih dela pri sodobnikih: ali so dali kmalu in živahno odobravanje, ali pozno in iztrda, ali so ga docela prepustili potomstvu. To se zgodi zlasti tedaj, kadar so dela visoke vrste. Zakaj poprej omenjeno srečno naključje nastane tem težje, čim manj ljudem je vrsta, v kateri veleum ustvarja, dostopna. Če bi moglo brati in presojati Walterja Scotta le kakih sto ljudi, tedaj bi dali morda prvenstvo kateremukoli navadnemu pisacu, in ko bi se pozneje stvar razjasnila, bi tudi njega doletela čast in bi »stal nad svojim stoletjem«. — Ako se pa nezmožnosti onih sto glav, katerim je v imenu dobe presojati kako delo, pridruži še njih zavist, nepoštenost in stremljenje po osebnem dobičku — takrat ima takšno delo žalostno usodo človeka, ki se zagovarja pred tribunalom, pa so vsi njegovi prisedniki podkupljeni.

V skladu s tem kaže literarna zgodovina vsekakor, da so bili ti, katerih stremljenje je šlo za doumetji in spoznanji samimi, zanikavani in osameljeni, tisti pa, ki so se šopirili z golim njih videzom, so prejemale občudovanje z doneski vred.

Da namreč pisatelj uspe, mu je treba najprej doseči sloves, da ga moraš brati. Ta sloves pa po umetnijah, po naključju in po dušnem sorodstvu naglo doseže sto nevrednih, medtem ko vredni mož počasi in pozno dospe do njega. Zakaj oni imajo prijatelje; saj je svojati zmeraj dovolj in taki drže med seboj: ta pa ima sovražnike, ker je umska premoč, povsod in v vseh razmerjih, najbolj osovražena na svetu; in posebno še šušmarjem v isti stroki, ki bi sami radi kaj pomenili. — Ako morda mislijo profesorji filozofije, da tu merim nanje in na njihovo taktiko, ki jo uporabljajo pri mojih spisih več kot trideset let, tedaj so pravo pogodili.

Ako naj kdo stori kaj velikega, kaj takega, kar naj bi preživelo lasten rod in lastno stoletje, naj se za svoje sodobnike in še za njihova mnenja, nazore in na njih slonečo hvalo in grajo sploh ne zmeni. To je eden izmed glavnih pogojev, a ta pogoj pride vselej sam od sebe, če so vsi drugi tu: in to je sreča. Zakaj ako bi kdo ustvarjal taka dela, pa bi upošteval splošno mnenje ali sodbo sostrokovnjakov, tedaj bi ga ob vsakem koraku zvajali od prave poti. Kdor hoče priti med zanamce, se mora torej odtegniti vplivu svoje dobe, zato pa se seveda večinoma odreči vplivu na dobo in biti pripravljen, da poplača slavo stoletij z odobravanjem sodobnikov.

Kadar namreč pride na svet katerakoli nova in zaradi tega paradokсна osnovna resnica, se ji bodo vobče trdovratno in čim dalje postavljali v bran, da, jo še tedaj tajili, kadar omahujejo in jih je že skoro prepričala.

dokler ni vse izpodkopano: potem se tu in tam začuje tresk, stara zmota se vdre, in tedaj stoji nenadoma — kakor pravkar odkrit spomenik — nova miselna stavba, da jo splošno priznavajo in občudujejo. Seveda gre vse to po navadi zelo počasi. Zakaj ljudje opazijo, koga naj poslušajo, šele, kadar njega ni več in zato vzklikajo hear! hear! ko je govornik že odstopil.

Boljša usoda pa je namenjena delom navadnega kova. Ta nastajajo v napredku in medsebojnosti celotne omike svoje dobe, so zategadelj z duhom časa t. j. s pravkar veljavnimi nazori popolnoma v skladu in pretehtana na potrebo trenutka. Če imajo torej le količkaj zasluge, jim jo sodobniki kaj kmalu priznajo in se odzovejo, saj segajo dela v njih omikovno epoho; izkažejo jim pravičnost, da, često več kot pravičnost, zavisti pa itak skoro ne vzbujajo; zakaj ljudje — kot rečeno — »toliko hvalijo, kolikor upajo, da znajo enako napraviti«. Toda ona izredna dela, ki naj pripadejo vsemu človeštvu in prežive stoletja, so ob rojstvu predaleč spredaj, prav zaradi tega pa tuja omikovni epohi in duhu lastnega časa. Pripadajo pač drugi, višji omikovni stopnji in časom, ki so še daleč. Njih pot se razlikuje od poti drugih kakor Uranova pot od Merkurjeve. Njim za zdaj ne izkazujejo pravičnosti; ne vedo, kam z njimi, puščajo jih torej pri miru in nadaljujejo svojo polževo hojo. Saj tudi črvi ne vidijo ptice pod nebom.

Število knjig, ki jih spišejo v kakem jeziku, se ima proti številu knjig, ki postanejo del njene prave in trajne literature, kakor stotisoč proti eni. — In kako usodo morajo prebiti te redke knjige, preden prijadrajo mimo onih stotisoč na častno mesto, ki jim pristoji! So sama dela nenavadnih in močno bistrih umov, in prav zato specifično različna od drugih, kar prej ali slej tudi pride na dan.

Ni misliti, da bi se to kdaj izboljšalo. Bedna kakovost človeškega rodu privzema sicer v vsaki generaciji nekoliko spremenjeno obliko, je pa v vseh dobah ista. Odlični duhovi redkokdaj obveljajo za živega, ker jih vendar zgolj jim sorodni duhovi povsem in prav dobro razumejo.

Ker se tedaj med tolikimi milijoni malokdaj tudi le en sam odpravi na pot nesmrtnosti, zato mora biti nujno zelo samotni in potovanje k potomstvu se mu vije skozi strahotno odljudno pokrajino, ki je podobna Libijski puščavi; o njej, kakor znano, nima prave podobe, kdor je ni sam prehodil. A za to popotovanje priporočim pred vsem lahko prtljago; sicer je treba spotoma preveč odvreči. Naj tedaj vedno ostane v mislih izrek Balthasarja Graciana: »Dobro, če je kratko, je dvakrat dobro«, kar je sploh Nemcem še prav posebej priporočiti. —

Do kratke dobe, v kateri žive, so veliki duhovi v takšnem razmerju kakor velika poslopja do ozkega prostora, na katerem stoje. Ljudje jih ne vidijo tako velika, kot so v resnici, ker stoje preblizu; in iz podobnega vzroka ne vidijo onih; ali kadar je stoletje vmes, jih spoznajo in si jih želijo nazaj.

Da, celo lastno življenje minljivega sinu dobe, ki je ustvaril neminljivo delo, kaže do tega dela veliko nesorazmernost, kot je nesorazmernost med umrljivo materjo, Semelo ali pa Majo, in neumrljivim sinom, ali narobe med Tetido in Ahilom. Zakaj minljivo in neminljivo stoji v prevelikem protislovju. Njegova kratkotrajna doba, njegovo borno, zatirano, nestalno življenje mu malokdaj da, da bi videl tudi le začetek

sijajnega pohoda svojega nesmrtnega porojenca, ali da bi le malo veljal za to, kar je. Marveč je slava po smrti nasprotje plemiški slavi, ki je slava izpred rojstva.

Toda koncem koncev je slavnemu možu zadnja razlika med slavo pri sodobnikih in slavo pri potomcih samo ta, da so pri prvi čistilci ločeni od njega po prostoru, pri drugi pa po času. Ker pred seboj jih ponavadi nima tudi tisti, ki je slaven med vrstniki. Čaščenje namreč ne prenese bližine, ampak se skoro vselej mudi v daljavi, ker se pri osebni pričujočnosti čaščenca staja kot maslo na solncu. Celo moža, slavnega med sodobniki, ceni tako devet desetih iz njegove sosesčine samo po stanu in premoženju, zadnja desetina pa ima vsekakor radi slovesa, ki je prispel oddaleč, motno zavest o njegovih odlikah. O tej nezdržljivosti čaščenja z osebno prisotnostjo in slave z življenjem imamo prav lepo latinsko pismo *Petrarkovo*: v rokah mi je Beneška izdaja (iz l. 1492) njegovih *Epistolae familiares*, kjer je drugo in naslovljeno na Tomaža Messanca. Pravi — med drugim — da imajo vsi učenjaki njegovega časa maksimo, da malo cenijo vse spise, katerih pisatelj jim je tudi enkrat samkrat prišel na spregled. — Če je torej veleslavnim možem, kar se tiče priznanja in čaščenja, odmenjena daljava, je ta prav tako lahko časovna kakor krajevna. Seveda prejmejo včasih glas o njej iz te, toda nikdar iz one: zato pa ima vsaka pristna, velika zasluga moč, da neprevarno zasluti svojo slavo pri potomcih. *Da, kdor ustvari resnično veliko misel, se že v trenutku spočetja zave njene spojenosti s potomstvom; tako začuti razseg svojega bitja preko stoletij in zaživi ne samo za potomce, ampak obenem med njimi. Če na drugi strani nas prevzame občudovanje do velikega duha, s čigar deli smo se pravkar bavili, pa si ga zaželimo k nam, bi ga hoteli videti, hoteli govoriti z njim in ga imeti med nami; tedaj tudi to hrepenenje ne ostane brez odziva; zakaj tudi on je hrepenel po priznavajočem potomstvu, da bi mu dodelilo čast, hvalo in ljubezen, ki so mu jih zavidni sodobniki odtegovali.*¹

9.

Če torej dobivajo duševna dela najvišje vrste priznanje večinoma šele pred razsodiščem potomstva, je pa nasprotna usoda določena nekaterim blestečim zmotam; so navidez utemeljene, ker so jih postavili nadarjeni ljudje, in ti jih branijo tako umno in vešče, da dosežejo pri sodobnikih slavo in ugled in ga tudi obdrže, vsaj dokler njih početnik živi. Te vrste so prenekateri krive teorije, napačni kriticismi, tudi pesmi in umetnine v okusu ali maniri, ki ju je izpačila doba. Ugledu in veljavi vsega takega je vzrok, da jih še ni, ki bi umeli ovreči te zmote ali kako drugače dokazati njih nepristnost. Večinoma pa jih privede že naslednja generacija; in tedaj je s sijajem pri kraju. Le v posameznih primerih traja dolgo, kakor je bilo, da, kakor je še zmeraj z Newtonovim naukom o barvah: drugi zgledi te vrste so ptolemejski svetovni sistem, Stahlova kemija, F. A. Wolfa zanikavanje Homerjeve osebnosti in istovetnosti, morda tudi Niebuhrjeva razdejalna kritika zgodovine rimskih kraljev itd. Tako je torej razsodišče potomstva v ugodnem in neugodnem pravični kasacijski dvor o sodbah vrstnikov. Zato je tako težko, ugoditi enakomerno sodobnikom in zadobnikom.

¹ Podčrtal prevajalec.

Da čas vselej neizogibno popravi spoznanje in sodbo, bi se morali sploh zavedati in se s tem pomirjati, kadar koli vzniknejo v umetnosti in znanosti ali v praktičnem življenju hude zmote ali kadar se uveljavi krivo, da, do korena izprevrnjeno početje in ga ljudje odobravajo. Tedaj namreč se ni treba prenaglati ali celo obupati, ampak pomisliti, da se bodo že izpametovali in da potrebujejo samo časa in izkušnje, da sami iz svojega spoznajo, kar je videl na prvi pogled, kdor ostreje vidi. — Če govori *resnica* iz dejstev, ji ni treba precej iti na pomoč z besedami; čas ji pomore do sto jezikov. — Dolžina tega časa je seveda primerna težavnosti predmeta in navideznosti krivega; toda tudi tega bo konec, in mnogokrat bi bilo neplodno, ako bi segali naprej. V najhujšem primeru se zgodi v teoretičnem kakor v praktičnem, kjer tvega prevarant in slepar, predrzen od ugodnega uspeha, zmerom dalje, dokler ga skoro neizogibno ne razkrijejo. Tako namreč raste absurdnost tudi v teoretičnem območju zaradi slepega samozaupanja bedakov vedno više, dokler naposled ni tolika, da jo tudi najbolj zabuljeno oko spozna. Zategadelj recimo ob taki priliki: čim besneje, tem bolje! Lahko nas tudi krepí misel na vse norosti in prazne marnje, ki so že imele svoj čas in potem docela izginile. V slogu, v slovnicí in v pravopisu živijo le tri, štiri leta. Spričo imenitnejših pa nam je seveda obžalovati, da je človeško življenje tako kratko, a vselej storimo prav, da zaostanemo za časom, kadar vidimo, da ta sam ubira pot nazaj. Zakaj človek stoji lahko na dva načina, da ni au niveau de son temps: pod njim ali nad njim.

Prevedel Pero Pajk.

NAUKI IN IZREKI

OSCAR WILDE

Življenje je preveč važno, da bi o njem resno govorili.

V čem je bistvo lepe laži? V tem, da se dá sama prepoznati. Kdor je tako brez domišljije, da mora svoji laži pomagati z dokazi, naj raje takoj pove resnico.

Prva naloga življenja je: biti kolikor mogoče narejen. Druga naloga pa še ni odkrita.

Vse poti peljejo k enemu cilju — k razočaranju.

Nekaj, o čemer se ne govori, se sploh ni zgodilo. Le beseda dá stvarém resničnost.

Vsak vpliv je nekaj slabega, dober vpliv pa je nekaj najslabšega.

Nič ne postara človeka tako zelo, kakor sreča.

Ni greha — razen neumnosti.

Za našo nečimurnost je dobro, da morilca končamo. Če bi ga namreč pustili živeti, bi videli, da smo z njegovim zločinstvom pridobili. Dobro

je za mir mučencev, da gredo v svoje mučeništvo. Ni jim namreč treba gledati svoje grozne žetve.

Prava skrivnost svetà je v vidnem, ne v nevidnem.

Naše misli so usmerjene k iskanju koristi in zato so postale zaničevane. Kdo izmed vseh onih, ki stoje v vrvežu in gneči resničnega življenja kot bučni politiki, kričeči poboljševalci sveta ali omejeni svečeniki, ki so vsi oslepljeni od trpljenja majhnega, nevažnega dela skupnosti, v katero jih je vrgla njihova usoda — kdo izmed vseh onih bi si mogel o čemerkoli napraviti neodvisno sodbo? Vsak poklic je že sam po sebi predsodek. Gonja za »karijero« žene vsakega v naročje strank. Živimo v času, ki preveč dela in je premalo vzgojen, v času, ko postajajo ljudje od pridnosti tepci.

Samo dve vrsti ljudi sta, ki resnično presenečajo: tisti ki prav vse vedò in tisti, ki prav ničesar ne vedò.

Edina razlika med svetcem in grešnikom je ta, da ima vsak svetec preteklost, vsak grešnik pa bodočnost.

Skrivnost ljubezni je večja od skrivnosti smrti.

Plitka žalost in plitka ljubezen živita dolgo. Velika ljubezen in velika bolečina se uničita v svoji lastni polnoti.

Mož more biti srečen z vsako žensko. S pridržkom seveda, da je ne ljubi.

Žene nas ljubijo zavoljo naših napak. Če bi imeli dovolj napak, bi nam vse odpustile, celo našo genialnost.

Cinik je človek, ki vè vsaki stvari ceno in nobeni vrednost. Sentimentalen pa je človek, ki daje vsem stvarjem smešno vrednost, tržne cene pa ne pozna prav nobeni.

Samomor je največji poklon, ki ga je družbi mogoče napraviti.

Ljubim moške, ki imajo bodočnost, in ženske, ki imajo preteklost.

Smešno je, deliti ljudi v dobre in zle. Ljudje so ali zabavni ali pa dolgočasni.

Zgodovina ženà je zgodovina najstrahotnejše oblike tiranstva, ki ga je svet sploh kdaj poznal. Namreč tiranstva slabotnih nad močnimi.

Umetnost ne predstavlja ničesar, razen same sebe.

Važnejše je, da se kdo veseli rožnega cveta, kakor pa, da postavi njeno koreniko pod drobnogled.

Noben velik umetnik ne gleda stvari, kakršne so v resnici. Nehal bi namreč biti umetnik.

Edina vrsta laži, ki je nad vsako kritiko, je laž, storjena po svoji lastni volji, in njena najvišja razvojna stopnja je laž v umetnosti. Poslednja skrivnost umetnosti bo vedno zakrita tistim, ki bolj ljubijo resnico kakor lepoto.

Zmota je, če kdo misli, da se strast ustvarjanja prikazuje kdaj v ustvarjenem delu. Umetnost je vedno bolj abstraktna, kakor si mi mislimo. Oblika in barva pričata o obliki in barvi in o ničemer drugem.

Kritiko lahko imenujemo ustvarjanje iz ustvarjenega. Zakaj, kakor umetniki od Homerja in Ajshila do Shakespearja in Keata niso svojih snovi odvzeli življenju samemu, prav tako obravnava kritik snovi, ki so jih že drugi zanj takorekoč prečistili in oblikovali. Še dalje grem: najvišja kritika podá čisto obliko osebnega dojma in je tako na svoj način bolj ustvarjalna kakor ustvarjanje samo. Ne more se namreč meriti z nobeno zunanjo mero. Kritika je sama sebi vzrok, sama v sebi in zase cilj in konec. Ob pesnitvi se lahko sklicujemo na svet dejstev. Nad dušo pa ni nikake instance več in najvišja kritika ni nič drugega kakor pripovedovanje o svoji lastni duši.

Najvišja in najnižja oblika kritike je neke vrste autobiografija.

Ženske so zato, da jih ljubimo, ne pa, da jih razumemo.

Vedno sem bil mnenja: mož, ki se hoče poročiti, mora vedeti vse, ali pa nič.

Resnice metafizike so resnice mask.

Na tem svetu sta le dve tragediji: prva je, ne doseči tega, kar si želimo, druga pa je, to doseči — in poslednja je strašnejša, resničnejša tragedija.

Običajne ženske so na svoje može vedno ljubosumne, lepe ženske nikoli. Nikdar nimajo časa za to. Vedno so veliko preveč zaposlene s tem, da so ljubosumne na može drugih ženâ.

Ljudje so dandanes zelo neobičajni, za hrbtom človeka govorijo stvari, ki so dejansko in povsem resnične.

Nikdar ne smemo zaupati ženski, ki pove komu svojo resnično starost. Ženska, ki to stori, je zmožna povedati vse.

Vsaka ženska postane kakor njena mati in to je njena tragedija. Noben moški ne postane kakor njegova mati in to je njegova tragedija.

Mnogo stvari je, ki bi jih najraje vrgli stran, če se ne bi bali, da jih ne pobere drugi.

Prevedel J. L.

ZADNJI VEČER

VLADIMIR BARTOL

Ich liebe den, der seine Tugend liebt;
denn Tugend ist Wille zum Untergang
und ein Pfeil der Sehnsucht.

Nietzsche: »Also sprach Zarathustra.«*

1. Bil je hladen in deževen poletni večer, ko sem prišel skozi dolino Vrat v Aljažev dom. Že od daleč sem slišal glas harmonike in veselo vriskanje nedeljskih izletnikov. Soba za goste je bila nabito polna. Razgledal sem se v zadimljenem prostoru in se potem pridružil skupini študentov, ki so sedeli okrog mize v kotu in ki sem jih poznal z univerze. Molče sem nekaj časa poslušal pogovor.

Nenadoma je nekdo vprašal: »Kje je neki ostal Klement?«

Drugi mu je odvrnil: »Rožmana je šel čakati. Domenila sta se, da pojedeta jutri v steno. Naskočiti nameravata njen zapadni del. Hotela bi biti prva, ki bi ga preplezala.«

Začudil sem se. »Kaj je Klement v Vratih?« sem poizvedoval.

»Že nekaj tednov je tu,« so mi pojasnili. Ko so videli, da ne vem ničesar, so mi začeli pripovedovati o njegovih letošnjih plezalnih turah, ki so prekašale po drzovitosti vse, kar sem doslej slišal o njem. Od različnih strani je preplezal, skoraj vedno sam, triglavsko severno steno, premagal navpične strmine Čmera, Stenarja, Rjavine, Dovškega križa, Škrlatice, Razorja, Prisojnika, Rogljice, grebene obeh Ponc in naposled pred nekaj dnevi še strahotno severno steno Mlinarice, ki jo je smatral sam za svojo najtežavnejšo in najnevarnejšo plezalno turo. Večkrat bi bil na teh potih skoraj zdrknil v prepad, marsikdaj ga je zajela noč s svojim neznosnim mrazom sredi skalovja. Tudi dež in snežni metež sta mu večkrat drugovala pri njegovih podvzetjih. Ko da ga je obsedel neki demon, je silil dan za dnem v smrtonosnejše nevarnosti. Tudi drzni plezalci so večkrat z grozo odložili, videč ga visečega sredi navpične pečine, svoj daljnogled, s katerim so iz doline opazovali njegovo vratomno početje.

2. Klementa Juga že dobršen čas nisem videl. Zadnje leto je študiral v Padovi ter samo za Božič in za Veliko noč nas je obiskal v Ljubljani. Ker sva se včasih dobro porazgovorila — pravzaprav je on govoril in sem ga jaz večinoma samo poslušal —, sem se zelo veselil svidenja z njim.

Študentje so bili v polnem toku. Eden izmed njih je pripovedoval, kako ga je bil spoznal.

»Pred dvema letoma,« je dejal, »sma šli deževnega dne iz koč na Kokrškem sedlu proti vrhu Grintovca. Bila nas je večja družba in zaradi slabega vremena smo bili vsi precej klavrne volje. Nenadoma začujemo od nekok iznad naših glav glasno planinsko vriskanje. »Komu se neki ljubi vriskati v tej žalostni móči?« je vprašal nekoliko soliden gospod, ki je sopihajoč in preklinjajoč lomastil za nami. Ni še bil dobro izrekel vprašanja, ko smo slišali, kako se je sprožil nad nami plaz gruščevja. Kamenje nam je začelo leteti nasproti, da smo si morali naglo poiskati

* Ljubim tistega, ki ljubi svojo krepost; zakaj krepost je volja k poginu in puščica hrepenenja. Nietzsche: Tako je govoril Zarathustra.

zavetje, če smo hoteli odnesti zdravo kožo. Še danes se moram smejati, če se spomnim, kako si je solidni gospod tiščal glavo, čepeč za veliko skalo.

Zdajci se je iz dežja in megle prikazal, dreveč z rušočim se gruščem, mlad fant. Ko nas je zagledal, poskrite za skalo, se je začel na ves glas smejati: »Kaj ste ob pamet?!« je zarjul nanj solidni gospod, ki si je bil med tem opomogel od prestanega strahu. »Kje neki?!« se je grohotoma odrezal mladi turist. »Samo razveseljuje me, da sem baš tu v planinah naletel na tako prekrasno stajo zajcev.« In že se je pognal v dir, ko da bi ga nosil vrag. Nenadoma pa je še enkrat obstal in zaklical za nami: »Pardon, gospoda! Predstaviti sem se vam pozabil. Klement Jug je moje ime. Obilo zabave na vrhu!« Nato ga je zopet pobrala megla.

»Da, ta je zares jugovska!« je vzkliknil nekdo izmed poslušalcev. Vsi smo se zasmejali.

»To ti je pravi hudič,« je dejal drugi.

»Poznam ga iz univerze. Vse leto prečepi v seminarjih, kjer tuhta, grunta in piše od zore do mraka. Komaj pa pridejo počitnice, si že nadene okovanke na noge in potem hajd! s plezalkami v nahrbtniku proti goram! Tukaj pa, vsi vemo, ga ni plezalca nad njim, ne po spretnosti, ne po drzovitosti. Kar enkrat sklene, izvrši. Tovariša nimaš boljšega od njega. Vedno je vesel in dobre volje, včasih šegav ali celo razposajen, podjeten in nagel. Od samega sebe zahteva vse, zato je tudi proti prijatelju rad nepopustljiv in celo nasilen. Prav neprijeten ume biti v tem. Zastonj mu ne pravijo »Pozor na brzovlak!«

Zasmejali smo se. Nekdo je pripomnil: »Letos se mi zdi nekam izpremenjen. Včasih je zmerom vriskal, ko se je bližal koči ali prišel na vrh. Sedaj pa molči in je najrajši sam. Ne vem, nekaj ga tare.«

»Najbrže se mu rešitev kakenga znanstvenega problema noče posrečiti ali pa je naletel, premotrivajoč svoje občutke pri plezanju, na novo misel, ki mu noče v sistem. — Nekaj takega bo, če se prav ne motim.«

3. Medtem so se bila vrata odprla in Klement Jug je stopil, majhen in čokat ter do kože premočen, v sobo. Prestrašil sem se skoraj, ko sem ga zagledal. V lice je bil hudo upadel, bržkone od neprestanih nadčloveških naporov in obraz mu je bil od solnca in vetra močno ožgan. Desni kot ustnic, ki mu je bil sicer nekako zasmehljivo povešen, je nosil sedaj v sebi bolesten izraz. Kot navadno, je bil tudi topot razoglav, z nakratko pristriženimi lasmi; razločno je bilo videti njegovo krepko, visoko obokano čelo. Velike, zelenkaste oči so mu bile s krvjo podplute, kakor tedaj, ko je naporno razmišljal. Ves se mi je zdel nekam mračen in tuj. Prav nič se ni ogrel, ko me je zagledal. Nemo je prikimal v pozdrav in sédel med nas. Molče je poslušal pogovor. Zdajci je dejal: »Rožmana ni od nikoder. Doslej je vselej držal besedo. Vidim, da se tudi nanj človek ne more prav zanesti. Sicer mu pa nočem delati krivice. Morda je prišlo kaj nepričakovanega vmes. Škoda, da se nisem dogovoril z Jelinčičem. On bi prišel čez drn in strn. Tak je, kakor jaz: zanj ni zaprek. Pojdem pa sam v steno.«

»Nikárte, doktor,« so mu začeli za povrstjo prigovarjati fantje. »Sam ne boš onih grap nikoli preplezal.«

Zamahnil je z roko, kakor bi hotel reči, da je vsaka beseda odveč. Ko le niso odnehali, jih je osorno zavrnil. Dejal je: »Kadarkoli sem

plezal v družbi, sem bil jaz tisti, ki je drugim pomagal. Kaj bi mi torej koristil tovariš? Pa tudi nasvete sem rajši sam dajal, kakor od drugih prejemal. I vi mi prizanesite z njimi. Natančno se zavedam, kaj hočem.»

Mrko se je zagledal predse. Tolikšen ugled je užival med svojimi tovariši, da se mu nihče ni upal več oporekati. Zdelo se mi je, v kolikor sem ga poznal, da se je moral z nečem temeljito ukvarjati v duhu. Rad bi ga bil vprašal po tem, vendar se nisem mogel prav odločiti.

4. Dež je medtem nekoliko ponehal in Klement Jug se je dvignil, dr pogleda, kakšno vreme se mu obeta za prihodnji dan. Naskrivaj mu je pomignil z očmi — tako je delal, če se je hotel s kom za nekaj časa neopazno izmuzniti iz družbe —, da bi šel z njim.

Stopila sva iz koč. Zrak je bil mrzel in svež. Na nebu so se trgali oblaki in med njimi je sem ter tja zamigljala zvezda. Bilo je precej temno.

Zavila sva po stezi proti bukovi gošči. Precej časa sva stopala molče drug poleg drugega. Videl sem mu na obrazu, da je bil zatopljen v svoje misli. Zato ga nisem hotel motiti.

Nenadoma je dejal napol zase: »Saj se ne izplača.«

Začudil sem se. »Kaj misliš, da se ne izplača?« sem ga vprašal.

— »Nič.«

— »Kako »nič«? Ali si prišel v svojem psihološkem raziskovanju na mrtvo točko? Ali te muči kak nepredviden problem?«

Porogljivo se je zasmel. »Pojdite se že enkrat solit s temi vašimi »psihološkimi problemi«! Vsi me samo o tem izprašujete. Kaj zares mislite, da sem samo stroj za proizvajanje »znanstvenih« izsledkov?! Do grla sem že sit teh vaših bedastih vprašanj.«

Presenečen sem obstal. »Saj si še o Veliki noči, ko si bil v Ljubljani, dejal, da ti je znanost, iskanje resnice, najvišje v življenju.« sem mu odvrnil. »Kako je to, da si tako hitro izpremenil svoje misljenje?«

— »Za vraga! Za kóga naj iščem in se peham vse življenje? Mar samo zase?! To je vendarle preneznaten cilj.«

— »Kaj pa narod? Kaj človeštvo? Saj si v opreki z najinim učiteljem. Vebrom dokazoval, da mora biti vsako delo predvsem socialno, tako da ti je celo on koncem koncev pritrdil.«

— »Sedaj sem prišel do drugega spoznanja,« je dejal tiho in mračno. »Ono, vidiš, je bila moja največja in najbolj žalostna zмотa.«

— »Zmotа?« sem ga vprašal s strmenjem. »Ali govoriš resno? Mar hočeš reči, da je bilo vse tvoje delo na Primorskem, vsa tvoja številna in široko zasnovana predavanja med ljudstvom — zmotа? Zmotа vsa tvoja raziskovanja v seminarju, zmotа vsi tvoji spisi, tvoja disertacija, iz katere smo črpali vsi, z našim učiteljem vred?«

— »Pustiva to, ne izplača se izgubljati besed.«

— »Ne razumem te več,« sem dejal skrajno začuden. »Čemu misliš odslej prav za prav živeti, s čim se ukvarjati?«

— »Ali je treba, da sploh še živim?«

Nisem našel več besede, da bi mu odvrnil. Samo nemo sem strmel vanj.

Pogledal mi je s kratkim, srepim pogledom v oči in dejal: »Ali veš, kaj je človeštvo? Ali veš, kaj je narod? Skup bedakov, zločincev in podležev. V najboljšem slučaju: hlapcev. In za to sodrgo da bi se jaz pehal in trudil?! Nikdar!«

Razburil se je bliskoma in silovito, kakor da bi bil eksplodiral v njem zaboj ekrazita. Potem je nadaljeval, govoreč s tolikšno naglico, da sem mu komaj sledil:

»Da, da: skup podležev in hlapcev. Ko sem čital Cankarja in videl, kako ga ima ljudstvo po njegovi smrti v časteh, sem si mislil: glej, on je strgal hinavcem in svetohlincem krinko z obraza, razkrinkal je skledoliznike in hlapce in — narod se je zavedel svojih napak, spoznal jih in jih vrgel raz sebe. Kako tudi ne?! Saj bi se bila celo skala omehčala, če bi ji bil kdo tako govoril. — Sedaj stoji čist in svoboden in čaka, da bi ga kdo popeljal v lepšo, srečnejšo bodočnost. Spoznal sem svoje sposobnosti in čutil sem v sebi dolžnost, da mu postanem vodnik na njegovi poti. Kakšen norec sem bil! Tisti, ki sem jim najbolj zaupal, so me prvi izdali! Tisti, ki sem jih najbolj cenil, so me najgloblje razžalili! In tisti, ki sem jim zapisal srce in dušo, so prvi pljunili nanju! Sramota! Sramota! Sramota! — Poslušaj! Ljudje, ki so prisegali na vse ono, kar je bilo meni veliko in sveto, ki so verovali vame in v svoj narod, za katere bi bil žrtvoval z veseljem vse, prav vse z življenjem vred, so mi pokazali hrbet, ko je zavela prva sapica od druge strani. O, ta zavržena svojat! O, ta podla golazen! — Morda misliš, da sem ljudem krivičen, ker nemara sklepam iz posameznega slučaja na splošnost? Da morebiti pretiravam iz nekega osebnega razočaranja? Priznam: res sem doživel nekaj takega. Toda to je bil samo povod, da so se mi odprle oči za stvari, ki sem jih gledal preje v popolnoma krivi luči. Sedaj šele prav razumem Cankarja in njegov obup nad človeštvom! Sedaj šele lahko prav presojam njegov pogum, ko se je vrgel v to borbo »brez upa zmage«! Vendar sem prepričan, da je morala v njem le še nekje tleti iskrica vere, da se dá narod poboljšati, izpremeniti da se dá njegov značaj, narediti iz hlapcev gospodarje. — Jaz, vidiš, sem prišel do spoznanja, da te možnosti ni in da je vsako prizadevanje bob ob steno. Da sem to uvidel, k temu so mi v veliki meri pripomogle vprav Cankarjeve slabe izkušnje. On je zaoral v njivo in posejal vanjo polno klenega zrnja. Sedaj, ko je prišel čas žetve, je vsa prerasla s plevelom. Dobro, da je šel dobri sejavec pravočasno počivat. Koliko grenkobe si je s tem prihranil!«

— »Prepričan sem, da gledaš prečrno, Klement,« sem mu dejal. »Meni se vendarle še ne zdi svet tako strašen.«

— »Mlajši si in nimaš tistega za seboj, kar mam jaz,« mi je odvrnil. »Kako naj verujem v človeštvo, če se niti na tiste, ki so mi po duši in srcu najbližji, ne morem zanesti?! Brez te vere pa se mi zdi življenje brez pomena in vsako delo — jalov cvet.«

— »Ne vem zakaj, ampak zdi se mi, da ti je preveč do tega, da bi s svojim delom nekomu koristil, bodisi že narodu ali človeštvu ali komur koli.« sem mu oporekal. »Pusti ljudstvo v njegovih zablodah! Poglej Sokrata, Platona ali Avgušтина! Koliko je bilo ljudi, ki so za časa njihovega življenja razumeli njihova dela! Peščica. Toda ta dela so ostala in danes so že legije mož, ki so črpali iz njih. Za te izbrance so torej živeli, ne pa za množice ali človeštvo. Zakaj država duhov je, dejal bi skoraj, brezčasna in posamezniki si podajajo preko tisočletij roke med seboj. Mislil sem, da postane tudi ti eden od teh.«

Zasmejal se je. »To so bedaste misli,« je dejal. »Sicer pa, ali si mnenja, da bi bil Sokrat še dalje učil dobro in se boril zoper zlo, če bi bil od

vsega početka vedel, da ga bodo baš zaradi »pohujšanja« obsodili na smrt? In da bi bil kdorkoli od velikih voditeljev vztrajal v svojem delu, če bi vedel vnaprej, da bo popolnoma zaman in da ne bo z njim nikomur koristil? Kako misliš, da mi more biti pri srcu, ko sem spoznal, da je vsak trud za izboljšanje in za dvig človeštva samo nepotrebna potrata sil? Potem ko sem tako dolgo veroval vanj? Kako naj prebolim izgubo te vere? In še nekaj je. Preveč sem ljubil svoj narod in pregloboko sem pognal vanj korenine, da bi mogel prenesti tako strašno razočaranje.»

5. Umolknil je in nekaj časa sva nadaljevala pot brez besede. Zopet je začelo pomalem rostiti. Nenadoma je vnovič dejal, nekako sam zase, kakor da nadaljuje miselni tok, ki ga je bil preje zaradi pogovora prekinil:

— »Pa se zares ne izplača.«

Pogledal sem ga. »Seveda se ne izplača,« sem mu pritrdil. »Čudno se mi zdi samo, da nisi, ki si sicer tako dober psiholog,« že preje spoznal, da je večina tako imenovanega »človeštva« zanikrna svojat, za katero ni vredno migniti niti z mezincem.«

— »Tega nisem mislil,« je dejal z nekim posebnim nasmehom. »Bilo je nekaj popolnoma drugega.«

— »Tako? Potem te pa ne razumem.«

— »Povsem enostavno: prišel sem do zaključka, da se ne izplača, da bi položil roko nase.«

Kakor ukopan sem obstal. Nekaj sem mu hotel reči, toda usta so mi bila kakor zavezana. Šele čez dolgo časa sem spravil iz sebe:

— »Ob pamet si!«

— »Nikakor ne,« mi je odvrnil. »Kaj je bolj razumljivega, kakor da zapustiš kraj, kjer nimaš več kaj iskati?! Če bi se mi samomor ne zdel znak nekake nemoči in bojzljivosti, bi ga bil že zdavna izvršil.« Tiho je dodal: »In če bi še nečesa drugega ne bilo.«

Razburil sem se. »In s takimi črnimi mislimi si upaš v gore? S takimi razmotrivanji v duši počenjaš svoje vratolomne plezarije? Po vsem, kar vem iz psihologije, bi se moral zgoditi pravi čudež, če se vrneš živ in zdrav s planin. Temu se pravi naravnost izzivanje smrti.«

— »Mislim, da nimaš prav,« je dejal. »Nikoli menda nisem še tako pazil, da se mi ničesar ne pripeti, kakor topot. Če se pa ubijem, kaj zato? Solnce bo sijalo kakor doslej in tudi ljudje bodo ostali isti.«

— »Če plezaš v takem razpoloženju, v kakršnem si sedaj, si za svojo smrt odgovoren. Zame je to isto, ali vsaj skoraj isto, kakor samomor.«

— »Motiš se. Nisem prišel v gore, da bi iskal smrti. Nasprotno! Prišel sem zato, da pozabim v skrajnem duševnem in telesnem naporu, ki mi ju nudi smrtna nevarnost, na svoje žalostne izkušnje. S tem pa, da se borim za svoje življenje, si vsak dan ponovno dokazujem, da ima vendarle še nekaj smisla zame. In če bom imel enkrat vse stene in vse vrhove za seboj, najdem nemara celo izhod iz svoje sedanje duševne krize... Včasih seveda je nevarno plezati z obupom v srcu,« je dejal bolj potihoma. »Zadnjič na Mlinarici na primer je šlo samo za las, pa bi danes ne govoril več s tabo. Sredi stene, ko sem iskal z desno roko in desno nogo oprijema, mi je nenadoma spodrsnila leva noga, ki sem jo dotlej upiral ob malo vzboklinico, da sem obvisel za trenotek samo na treh prstih leve roke, ki sem jih tiščal v drobni razpoklini. Tedaj je skoraj slišno šepnilo v meni: »izpusti!« Če bi bil poslušal ta glas, bi bil

zdrknil najmanj tristo metrov v globino. Toda noga si je kakor sama od sebe poiskala oporo in izvlekel sem se, da sam ne vem kdaj, srečno iz te zagate. Na vrhu me je zajela noč. Pod neko skalo sem si izkopal v vlažen pesek ležišče. Toda voda je vso noč curljala name in neprestano me je tresel tako strašen mraz, da nisem niti za trenutek zatisnil očesa. Ves ta čas sem razmišljal, da mi je hotelo glavo raznesti, in, lahko mi verjameš, trpel sem peklenske muke. Proti jutru me je zgrabil tako silen obup, da sem se hotel vreči raz prvo steno. Samo zavest, da sem prvi preplezal ona nevarna pobočja, in pa težnja, da to svojo najtežavnejšo turo tudi organsko zaključim, sta me odvrnili od skrajnega koraka.«

6. »Nečesa ne razumem, Klement. Kaj se ti je moglo tako strašnega pripetiti, da te je prignalo do tolikšnega obupa? Vem, da je bila tebi filozofija vselej veliko več, kakor zgolj teoretično razmotrivanje življenja in njegovih oblik. Vendar, da bi te mogla pahnuti kdaj v tako težke notranje razprtije, tega si nisem nikoli mislil.«

— »Saj ni filozofija tudi ničemur kriva, vsaj neposredno ne! Vi na univerzi seveda, ki ste videli v meni zgolj nekak stroj za proizvajanje misli, si kakih drugih razlogov sploh misliti ne morete. Sicer sem pa sam hotel, da me vidite takega. Preveč je bila moja notranjost razgibana, premočna so bila moja čustva, da bi jih mogel na zunan priznati. Potreboval sem tako umstveno krinko, da sem ubranil svoj pravi duševni nastroj pred nepoklicanimi pogledi. Saj še tega, da sem pisal, preden sem začel znanstveno delati, črtice po Cankarjevem vzgledu, nisem nikomur zaupal, razen svojemu učitelju na univerzi. V resnici pa — že od svoje rane mladosti si nisem mogel misliti življenja brez ljubezni. Od nekdanj je bila v meni neizmerna želja, ljubiti in biti ljubljén. V peti šoli sem se zaljubil v sošolko, sanjavo in naivno, kakor je pač običaj v tistih letih. Zaman sem iskal odziva. Dekle si je želelo drugih idealov. Razočaran sem odšel. Pozneje sem si v duhu vstvaril obraz, kakor sem mislil, da mora odgovarjati mojemu značaju. Začel sem ga iskati v življenju in ko sem prišel po svetovni vojni, v kateri sem bil vojak, v Ljubljano, sem se zaljubil v študentko, misleč, da sem našel v njej tisto, po čemer sem hrepenel. Bil sem bedak. V svoji nesebičnosti, ki sem mislil, da je v ljubezni dolžnost, sem šel tako daleč, da sem ji pomagal pisati pisma za — drugega. Še danes ji dolgujem kazen za to ponižanje. — Pred štirimi leti sem spoznal, ko sem potoval preko Goriške, svoje zadnje dekle. Bila je učiteljica v mali vasici poleg Ajdovščine. Enkrat samkrat sem govoril z njo in že sem sprevidel, da je nesmisel, vstvarjati si v duhu ideale in jih potem iskati v življenju. Zakaj človeka ne ljubiš samo zaradi njegovih vrlin, temveč — predvsem celo — zaradi njegovih slabosti. Blazno sem se zaljubil vanjo. Poznal sem sebe: od vsega početka sem vedel, da je to tista ljubezen, ki bo trajala do konca dni. Tudi ona me je vzljubila. Bila sva neizmerno srečna. Ves nemir je potihnil v meni. Ko sem prišel v Ljubljano, sem se vrgel z vsem ognjem na delo. Ti veš, da sem presedel v seminarju pri študiju od zore do mraka. Ko sem prišel domov, me je čakalo njeno pismo. Odgovoril sem nanj in ves večer sem prebil v duhu z njo. Ta ljubezen mi je dala moč, da sem vzdržal osemnajst ur dnevno pri delu, ko sem pisal svojo disertacijo. Dobil sem zaupanje v človeštvo in z največjim veseljem sem se lotil dela med ljudstvom. Ko sem prišel za počitnice domov, sem z dekletom

prepotoval vso Primorsko, prirejal predavanja, učil ljudi spoznavati samega sebe in jih navajal k dobremu in k delu za skupnost.

Zaupal sem ji sleherno svojo misel. Drug drugega sva vzpodbujala k višji popolnosti in grajala drug drugega napake. Moje nazore o morali poznaš: kakor sem strog do drugih, tako sem strog tudi do sebe. Nikoli bi ne dopustil, da bi se najina ljubezen ponižala do živalskosti ali se izgubila v vsakdanjosti. V najini ljubezni sem videl sredstvo, da se najina značaja čim bolj izčistita; lestvico sem videl, po kateri bova splezala do višje oblike. Kakor hitro bi nama dovolile razmere, bi se za vedno združila. Taka je bila najina skupna volja. Nobena razdalja naju ni ločila, da bi ne bila ostala med seboj v najtesnejšem duševnem stiku. Vzljubil sem jo tako, da si nisem mogel misliti sile, ki bi mi jo utegnila odtujiti. Vse bi se bilo lahko zgodilo z njo: osušila naj bi se do kosti, lotila naj bi se je gobavost, izpadli naj bi ji njeni lepi lasje — dokler bi bil ostal njen značaj, kakor sem ga poznal, bi je ne nehal ljubiti. Vedel sem: tudi če bi umrla, bi ostal njenemu spominu zvest vse življenje. — Potem pa je prišlo tisto strašno, dvakratno izdajstvo na Otlici. Da bi nikoli ne doživel tistega dne!»

7. Sédel je, ne meneč se za mokroto, na kamen ob potu in si z rokama zakril obraz. Podložil sem si plašč in si izbral prostor kraj njega. Čutil sem, da je moral silno trpeti. Oba sva molčala.

Čez nekaj časa je dejal:

»Štiri leta sva se ljubila z ljubeznijo, ki je bila, drznem si trditi, sto klafter od one večine ljudi. Da bi bila možna kaka prevara ali izdajstvo, mi še na misel ni prišlo. Miselno in čuvstveno sva se med seboj popolnoma ujemala in harmonija med nama, mesto da bi popuščala, je rasla od dne do dne. Tedaj so jo imenovali zaradi njenih sposobnosti vkljub njeni mladosti za upraviteljico šole na Otlici. Isto leto sem šel jaz v Padovo, da izpopolnim pri profesorju Benussiju svoje znanje v eksperimentalni psihologiji. Spočetka mi je tožila v svojih pismih o silni zapuščенosti, v kateri mora živeti. Edino delo, ki ga je bilo čez glavo, jo je moglo odvrniti od žalostnih misli. Kmalu pa so začela postajati njena pisma redkejša in njihova vsebina je bila čimdalje bolj površna in vsakdanja. Zahteval sem pojasnila. Opravičila se mi je, da jo muči kopica upravnih poslov. Za božič sva se domenila, da jo obiščem na njenem novem službenem mestu. Čakala me je na postaji. Takoj sta me osupnila njena gostobesednost in neki razposajen ton, ki ga nisem bil vajen pri njej. Nekaj težki slutnji podobnega mi je leglo na srce. Ves nemiren sem ji sledil v gostilno, kjer je stanovala. Da bi nikoli ne bil doživel tiste dvakratne sramote!»

(Dalje prihodnjič.)

P O R O Č I L A

KNJIŽNA POROČILA

Ivana Cankarja Zbrani spisi. Uvod in opombe napisal Izidor Cankar. XI. zvezek. Krpanova kobila. Hlapec Jernej in njegova pravica. Satirični in polemični spisi (1907—1908). V Ljubljani 1930. Založila Nova založba.

Kot pri vsakem zvezku Cankarjevih Zbranih spisov raziskuje urednik tudi v Uvodu pričujočega enajstega zvezka smer Cankarjevega doživljanja, ga razčlenjuje v njega posamezne sestavine, opozarja zlasti na vsako novo vsebino in vsako preokrenitev pesnikovega čustvovanja in stremljenja ter spravlja vse to v zvezo z njegovim dotedanjim razvojem in poudarja pomen za nadaljno pot Cankarjevega življenja in dela. V tekstu knjige sta objavljeni dve knjigi: »Krpanova kobila« in »Hlapec Jernej« ter jima pridruženi satirični in polemični članki iz l. 1907. in 1908. S tem si je urednik omogočil, da je enotno in v celoti obdelal v Uvodu dobo Cankarjeve zunanje delavnosti, ko je pesnik aktivno posegel v slovensko politično življenje kot organiziran član in državnozborski kandidat socialno demokratične stranke ob volitvah l. 1907. Umljivo je tedaj, da obravnava Uvod skoro izključno o osnovnih gibalih in miselnih prvinah tedanje pesnikove delavnosti, stilnih vrednot se pa le splošno dotika. Dva momenta takratnega Cankarjevega nastopa sta predvsem povdarjena. Na eni strani nam je urednik pokazal, da je tudi ta njegov intermezzo razločljiv iz dotedanjega življenja in iz vsega ustroja njegove osebnosti. Odkril nam je nagibe, s tem pa Cankarja kot človeka približal, obenem pa strgal z njegovega delovanja videz slučajnosti. Na drugi strani pa je opozoril, kako nedosleden in nejasen je bil pesnikov marksizem. »Hlapca Jerneja« preiskuje glede odnosa do Marxove doktrine in dokaže, da se z njo idejno kaj malo sklada, kar mu seveda ne krati umetniške vrednosti. Niti tega si ne bi upal trditi, da je delo miselno nedognano. Novela se ne oddalji od marksizma šele po izvedbi, ampak je že koncipirana — morda kljub nasprotnemu hotenju — izven Marksovega omiselja. Je pač vzniknila iz vitalnega osrčja slovenstva. Jernej ne vidi v svoji pravici zgolj zahteve socialno pravilno urejenega sveta, ampak od začetka do konca samobitno, v metafizično utemeljenem svetovnem redu zasidrano vrednoto. V tej misli se Jernej docela podkrepi v znamenitem očenašu osmega poglavja. Vprašanje pa, kaj je Cankar s spisom hotel in kaj je nastalo, je morda važnejše za psihologijo Cankarjevega umetniškega ustvarjanja kot za značaj ustvarjene umetnine.

Tekst enajstega zvezka nam kaže Cankarjev najbolj bojeviti obraz. »Krpanova kobila« spada po vsebini večinoma v prejšnja leta, »Satirični in polemični spisi (1907—1908)« pa pričajo, kako je umel Cankar — bolj ali manj uspelo — pisati iz dneva v dan. Ne zanima nas, kaj in koliko pomenijo ti članki sami zase — v celotni zvezi Cankarjevega dela dobivajo več kot zgolj dokumentarično važnost. Zanimivo mesto zavzema med njimi »Kristusova procesija«, ki je izšla za prvi majnik v socialno-demokratičnem listu. Iv. Cankar jo je sprejel z naslovom »Za križem« v poznejšo knjigo istega imena za prolog, a jo je na dveh mestih bistveno spremenil. Izpustil je prvi odstavek z motivom Kristusove halje iz marksistično rdečega sukna ter ga nadomestil z novim uvodom. Prav tako je izpustil v sredi nekoliko vrstic s protiklerikalno ostjo. Na ta način je spis očistil od polemične primesi in dvignil nad neposredno programnost, poprej rahlo nakazani motiv o odrešenju pa krepkeje povdaril.

Posebno vrednost dajejo enajstemu zvezku izredno bogate opombe. V njih je zlasti izčrpno obdelan potek in ozadje posameznih polemik in podana slika o Cankarjevem političnem delovanju, ki jo izpopolnjujejo primeri njegovih časnikaškihotic in člankov ter koncepti volilnih govorov, ki niso sprejeti v tekst sam. Vse to obsežno gradivo skoroda polaga temelj slovenski kulturni zgodovini dvajsetega stoletja, zlasti nam pa omogoča sodbo o Cankarju politiku in časnikařju. Tu zadostuje ugotovitev, da Cankar z neposrednim političnim delom niti malo ni vplival na usodo svojega naroda in da v njem ni obsežen niti drobec njegove veličine in njegovega silnega pomena za nas. V primeri z njim je Levstik politik vse širših pogledov in mogočnejših kretenj ter je trajneje posegel v slovensko politično življenje.

Pričujoči izdaji gre največji del hvale, da je Cankar dosegel med vsemi našimi »klasiki« najugodnejšo posmrtno usodo. Tem bolj, ker se v njej takoj popravljajo nekatere druge storjene napake (str. 401). Cankarjevih Zbranih spisov zasnova, uredba ter notranja oprema so take vrste, da bodo ti spisi dolgo časa med nami edini spomenik, dostojen Cankarjevega velikega imena. Pero Pajk.

GLEDALIŠKA POROČILA

Ljubljanska drama. —

Anton Leskovec: Kraljična Haris. To je drugo izvirno slovensko delo, ki je prišlo letos na naš oder. Lani umrli avtor je priobčil dramo leta 1928. v »Domu in Svetu«. Zbudila je takrat zaradi svoje mračne simbolike in mistike precejšnjo pozornost.

Okvir drame je prav za prav realističen. Finančnik Knez, ki je prišel do svoje oblasti s pomočjo graščakinje Isteniške in živel v internih vezeh s Sabino, njeno hčerko, spozna nenadoma, da boluje poslednja na podedovani bolezni. Zgrozi se nad tem dejstvom, z vso silo se skuša odtrgati od nje in navezati svojo usodo na ono Helene, sestre slikarja Polajnarja, katera je bila rahlo navezana na inženirja Jošta Osojnika, ki pa je v svojem stremljenju po moči videl v Sabini Isteniški predmet svojih želja. Toda ne gospa Isteniška, ne Sabina nočeta popustiti od Kneza. Sabina ga resnično ljubi in tudi resno pričakuje, da se bosta zvezala. Zatorej bi pomenil njegov umik za Isteniške dvojen udarec. — S tem je nakazan zaplet drame. Vendar so pa osebe same na sebi pomaknjene v neko temno simboliko. Sabina Isteniška, ki se sama prisposodablja mistični poljski kraljični Haris, ljubi »zaradi ljubezni same«. Bolna je, vendar je še v njeni bolezni lepota. Nekak simbol je, morda malce soroden Cankarjevi Jacinti ali lepi Vidi, Stvarni Knez se njene bolezni zboji in zavrže Sabino, kakor zavrže zdrav človek boizen ali strup. Jošt Osojnik si je želi, ker vidi v njej steber na svoji poti k moči. Toda ona njega ne mara, razen, da se ga posluži kot svojega orodja, želeč pogubiti Kneza, Heleno in sebe. Toda Polajnar, Helenin brat, jo tajno že dolgo ljubi. Naslikal je njeno podobo, v katero je položil vse Sabinine zagodetne prelesti. Toda tudi ta podoba in Sabinin ples kraljične Haris ne moreta zadržati Kneza, ki je vzljubil Heleno, in v njej zdravje in resnično ženskost. Ljubezen do nje ga očisti, da sklene začeti z njo novo življenje, ko sta Isteniški zlomili njegovo zunanjo moč. Sabina in Polajnar se najmeta v ljubezni »zaradi ljubezni« in tudi ona nameravata pohiteti v novo življenje. Jošt Osojnik je ostal s svojim hrepenenjem po moči sam. Uničil je življenje dekli Zofiji, šel slepo mimo Helene in zgrešil Sabino. Ostala mu je le še mati, večna in vseodpuščajoča tolažnica.

Leskovec ni izrabil dramatičnega konflikta, ki se mu je nudil. Izčrpuje se v samih dialogih, ki so polni nečesa misterioznega, ki potekajo gladko in dokaj smiselno in se popnejo sem ter tja do precej močne pesniške višine, natrpane z neko tujo vizionarnostjo. Vendar so njegove osebe v svoji zasnovi le preveč preproste in enostranske in velikokrat prav malo resnične. Avtorjevo gledanje nanje se zdi čisto naivno in konvencionalno papirnato — literarno. V drami sami skoraj ni močnega dramatičnega mesta, dasi bi bili zanj zametki podani. Vendar se mi zdi, da bi energičen režiser lahko postavil delo dokaj učinkovito na oder.

Lipah, ki je dramo režiral, se je lotil dela s preveliko rahločutnostjo. Dialogi, ki se sicer prav prijetnočitajo, so bili nepotrebno razvlečeni, dejanje, ki ga je že itak v delu prav malo, se je še bolj zrahljalo, igralci so igrali vsak zase, tako da si dobil iz vsega vtis nekega mučnega nesoglasja in neke usodne neubranosti. Vrstenje dogodkov bi bilo treba s črtanjem nepotrebnih mest in s hitrejšimi nastopi le še stopnjevati, ne pa še bolj zavleči.

Dalje se mi je zdela zgrešena tudi izbira igralcev. *Levarjev Osojnik* ni ne v zunanjosti (Leskovec je podal v njem nekaj tip modernega znanstvenika — očale! —, ki mu je vsako sredstvo, ki ga vodi do cilja, sveto), ne po osebnosti, ki jo je postavil na oder, odgovarjal avtorjevi zamisli. Pa tudi njegove besede — *Osojnik* je v zadnjem bistvu le slabič —, in njegova dejanja (mahinacija z zastrupljanjem) so bile v nasprotju z njegovo pojavo. Tako, da je ostal ves čas prazen in neverjeten. Prepričan sem, da bi se mu vloga Kneza bolje podala in da bi jo bil lahko z večjo prepričevalnostjo igral. *Osojnik* pa bi bil bolj primeren *Skrbinšku*.

Skrbinšek kot *Knez* je bil izmed igralcev večjih vlog morda še najbolj dosleden, čeprav tudi ni odgovarjal popolnoma avtorjevi zamisli. Tudi je bil med njim in *Osojnikom* premajhen kontrast, ki bi bil lahko večji, če bi bil režiser zamenjal vloge.

Nablocka je dala svoji *Sabini* precej verjetnosti in živosti. Vendar se tudi ona ni prilagala avtorjevim zahtevam. Ples v drugem dejanju je bil nemogoč, tudi zaradi neumestne inscenacije. V izvirni domači drami tudi nekoliko moti njena tuja vokalizacija (čeprav je *Sabina* po materi tujka in bi morda sicer neka tujost v pojavi ne škodovala. Avtor zahteva samo pravilno slovenščino). *Marija Vera* je kot *Joštova mati* igrala diskretno in fino. *Medvedova* je bila kot *gospa Isteniška* še dokaj verjetna v svoji zagonetni grozotnosti. Vloga sama je sicer prav malo resnična. Prav dobro je odigrala kratko vlogo dekle *Zofije Vida Juvanova*. *Potokar* kot nekam neznanski *Pjer* je bil na mestu. Tudi *Slavčeva*, *Kukčeva*, *Plut* in *Jerman* so bili igri primerni.

V celoti pa drama ni uspela. Avtor sam je dal delu premalo odrske učinkovitosti in režiser ni storil potrebnega, da bi jo dvignil. Tudi pri določevanju posameznih vlog bi bil lahko srečnejši. Vendar tudi glede tega dela odobravam korak uprave, ki nam ga je postavila na oder, čeprav bi si želel malo večjega truda, da bi se doseglo uspeh.

Vladimir Bartol

R A Z N O

ALI VESTE

da je nemška »Zveza državljanek« ob priliki razstave »Ustvarjajoča žena« razpisala literarno nagrado v znesku 1000 mark (13.000 Din) za najboljše epično, dramsko ali lirično delo, ki ga ustvari kaka nemška žena. Edini pogoj je — da ne sme 1. jan. 1934 prekoračiti 35. leta.

da je Ernst Glaeser, ki nam je že znan, izdal kot nadaljevanje proslule knjige »Letnik 1902« roman »Mir« pri Kiepenhauerju v Berlinu. »Mir« je slika desetih let takozvanega miru, ki ni nič drugega kot vojska prenešana na druge ploskve in v drug prostor. In najbolj kruta resnica te žive, človeške knjige je tale: »V desetih letih so ljudje pozabili, kaj so si med vojsko obljubili, v desetih letih bodo obsojali vojsko kot sportno nevarno podjetje in se bodo stiske tega miru prav tako naveličali kot so danes naveličani vojne stiske.« To seveda govore ljudje iz l. 1918 za ljudi iz 1930.

da francoski izdajatelj kljub vsem političnim nerazpoloženjem pridno izdajajo prevode raznih nemških pisateljev. To so zlasti založbe: Nouvelle Revue Française, Stock, Michel, Flammarion i. dr.

da je Manuel Gálvez končal veliko južnoameriško vojno trilogijo »Escenas de la Guerra del Paraguay«. Zunanja snov je zajeta iz argentinsko-brazilijansko-urugvajskih bojev proti Paragaju v šestdesetih letih preteklega stoletja, a je delo le slika in obsodba vojne kot take in je v svetu zbudilo precej odzvokov. — Nabral Mirko Javornik.

ANEKDOTE O OSCARJU WILDEJU

Oscar Wilde je bil mlad, genialen, navajen zmagovanja in ljubljenec londonske aristokracije.

Vojvoda G. ga je povabil na večerno zabavo.

Wilde mu je pismeno odgovoril:

»Globoko obžalujem, da se ne morem odzvati Vašemu vabilu. Nekaj ur prej sem prejel namreč častnejše vabilo: vabilo Oscarja Wildeja.«

Cesare Lombroso je napisal knjigo: »Genij in blaznost«. Nekdo se je v Wildejevi prisotnosti silno navduševal za knjigo, češ, da je vsak genij zelo blizu blaznosti.

Wilde se je čutil takoj osebno užaljenega. Le s težavo se je zbral in rekel:

»Mogoče. Morda so geniji prismuknjeni. Toda premislite, v kakšni blaznici živimo, ko so vsi drugi ljudje sami idioti.«

Po procesu zaradi homoseksualnosti, ki je dvignil prah po vsej Evropi, je bil Wilde zaprt. Ko je prišel iz zapora, se je kmalu nastanil v Parizu. Nekega dne ga je obiskal urednik nekega časopisa in mu je dejal:

»Prišel sem Vas prositi, če bi morda hoteli pisati za naš list svoje spomine. Po tako znanem procesu bi imeli gotovo silen uspeh.«

»Hvala. Sem z uspehom pred procesom docela zadovoljen,« je odgovoril Wilde.

*

Lani 30. novembra je minilo trideset let, odkar je umrl znani angleški pesnik Oscar Wilde. Ker nismo imeli prej prostora, se šele sedaj z »Nauki in izreki« spominjamo te obletnice.

Rodil se je 16. oktobra 1856. v Dublinu. S svojimi deli si je takoj priboril slavo in osebno priljubljenost. Živel je v razkošju in sijaju, dokler ga ni strl proces in je moral v ječo. Njegova slava je zatemnila in v zadnjem času svojega življenja je bil pozabljen in osamljen. Udal se je tudi pijančevanju. Francoski pisatelj Andre Gide piše, da sta šli za njegovim pogrebom samo dve osebi. Tudi cvetja je bilo malo. Le dva ali trije venci in samo eden s posvetilom: »Mojemu najemniku!« Kupil mu ga je njegov zadnji gospodar. Slovenci ga poznamo iz gledališča, kjer so igrali njegove drame: »Salomo«, »Pahljačo lady Windermere« in »Idealnega soproga«. Poleg tega pa so izšle v prevodu že tudi »Pravljice« in pa »Slika Doriana Graya«.

IZ ZALOŽBE IN UREDNIŠTVA

Pojasnilo.

Nekateri naročniki so poslali 1. in 2. štev. revije nazaj, misleč, da morajo zanj še Din 100.— letno doplačati. Dasi je na drugi strani ovitka določno razloženo, da naročniki na naše redne publikacije dobivajo revijo brezplačno, povdarjamo to na tem mestu še enkrat. Torej: kdor je naročen na naše redne štiri knjige, dobi vsak mesec še krasno leposlovno revijo »Modro ptico« brezplačno. Kdor pa se želi naročiti samo na revijo, plača letno Din 100.—. Kdor pa bi želel prejemati samo posamezne knjige, bi moral plačati za vsako, ki izide pri nas kot redna publikacija, Din 60.— za v mehko vezano, Din 80.— za v platno vezano in Din 100.— za v polusnje vezano. Te zadnje cene veljajo kot knjigotržne cene.

Za konzorcij in uredništvo: Janez Žagar. — Za tiskarno »Merkur«: Otmar Mihálek, oba v Ljubljani.

NAGRADE

ki so bile razpisane v prejšnji številki »Modre ptice«, sedaj še dopolnujemo in to predvsem v korist naročnikom, ki so šele letos pristopili. Tako jim nudimo možnost, da prejmejo tiste knjige, ki so izšle lani v naši založbi.

Kdor pridobi enega novega naročnika, mu pošljemo brezplačno eno izmed sledečih knjig:

Anton Čehov: ANJUTA, novele. V mehko vezano.
Prosper Mérimée: ŠENTJERNEJSKA NOČ, roman. V mehko vez.
John Galsworthy: TEMNI CVET, roman. V mehko vez.
Walther Scott: IVANHOE, roman. V mehko vez.
Knut Hamsun: PAN, roman. V platno vez.
Ivan Cankar: MOJE ŽIVLJENJE. Vez.
K. Chestreton: ČETRTEK, roman. Vez.
R. Kipling: KNJIGA O DŽUNGLI. Vez.

Kdor pridobi dva naročnika, lahko izbira med sledečimi knjigami:

Anton Čehov: ANJUTA, novele. Vez. v platno.
P. Mérimée: ŠENTJERNEJSKA NOČ. Vez. v platno.
J. Galsworthy: TEMNI CVET. Vez. v platno.
W. Scott: IVANHOE, roman. Vez. v platno.
B. Kellermann: TUNEL, socialen roman. Vez. v platno.
H. Barbusse: OGENJ. Vez.
D. G. Mukeržji: MLADOST V DŽUNGLI. Vez. v platno.
K. Hamsun: GLAD, roman. Vez. v platno.

Kdor pridobi tri naročnike, izbira med sledečimi knjigami:

Dr. Franceta Prešerna: ZBRANO DELO. Vez. v platno.
F. M. Dostojevskij: SELO STEPANČIKOVO, roman. Vez. v platno.
A. Čehov: ANJUTA. Vez. v polusnje.
P. Mérimée: ŠENTJERNEJSKA NOČ. Vez. v polusnje.
J. Galsworthy: TEMNI CVET. Vez. v polusnje.
W. Scott: IVANHOE. Vez. v polusnje.

Kdor pridobi štiri naročnike, lahko izbere eno izmed sledečih knjig:

Mihael Arcibašev: SANIN, roman. Vez. v platno.
F. M. Dostojevskij: ZAPISKI IZ MRTVEGA DOMA. Vez. v platno.
F. M. Dostojevskij: BESI, roman. Vez. v platno.
Henrik Sienkiewicz: Z OGNJEM IN MEČEM, roman. Vez.

Kdor pa pridobi deset naročnikov, prejme eno izmed veledele:

L. N. Tolstoj: ANA KARENINA, roman. Vez. v platno.
F. M. Dostojevskij: BRATJE KARAMAZOVI, roman. Vez. v platno.

Vse te nagrade bomo razpošiljali od 1. marca dalje. Da olajšamo naročnikom delo, smo zopet priložili reviji posebne naročilnice.

Okoli 500 strani obsegajoči zgodovinski roman

WALTERJA SCOTTA

I V A N H O E

ki je izšel lani v naši založbi, smo napovedali s sledečimi besedami:

Ivanhoe (izg. Ajvenho) nas vodi v Anglijo 13. stoletja, ko se je ob neskončnih težavah pričenjalo stapljanje anglosaških domačinov z normanskimi zavojevalci. To je doba viteškega kralja RIKARDA LEVJE-SRČNEGA, njegovega malopridnega brata Johna, oholih viteških redov, drznega hajduka Robina Hooda in njegovih tovarišev — z eno besedo, srednji vek na višku svoje barvitosti in romantike.

Slovenski bralec bo tu prvikrat v svojem jeziku užival klasične opise viteškega turnirja z vsemi sijajnimi obredi, »božje sodbe« in naskoka na utrjen grad, prvikrat bo vdihaval bojeviti zrak križarske dobe, poslušal viteško ljubavno pesem iz ust kralja Rikarda ter spoznaval socialne probleme tistih nemirnih dni in vlogo židovstva v srednjem veku.

Srečaval bo tipe, kakršnih dandanes ne vidi več. In morda je to največji čar takega štiva. Prepričal se bo, kak fin kavalir je bil jorvaulski prior, kakšni neukrotni oblastneži so bili hrabri vitezi Templa in kak pivec in pevec in — lovski tat je bil pobožni copmanshurstski samotar. Seznanil se bo s Ahanom Cedrikom, saško korenino od nog do glave, z lenobo Athelstanem, z vrlim hajdukom Locksleyem, jezičnim burkačem Wambo in Izakom iz Yorka, ki je morda najbolj uspeli Žid v vsej svetovni literaturi. Koprnel bo nad skrivnostjo »črnega viteza« in trepetal za usodo, življenje in ljubezen Wilfreda Ivanhoeja, ki je Cedrika Sasa nespoznani sin.

Za ljubezen! Katera se bo bralkam bolj omilila: Wilfredova oboževanka, kraljevska lady Rowena, ali mila Židinja Rebeka, ki na tihem brezupno ljubi svojega rešitelja, dobro vedoč, da se ne bo nikoli ponižal do hčere zaničevanega rodu...

Za prevajalca tega najpomembnejšega Scottovega romana se je založništvu posrečilo pridobiti Vladimirja Levstika, ki zavzema s svojimi prevodi Ana Karenina in Bratov Karamazovih najvidnejše mesto med slovenskimi prevajalci.

Knjiga je krasno opremljena, kakor vse publikacije Založbe Modre ptice. Cena mehko vezani knjigi Din 100'—, za naročnike Modre ptice Din 75'—, vezani v platno z zaščitnim kartonom Din 120'—, za naročnike Din 90'—, vezani v polusnje z zaščitnim kartonom Din 150'—, za naročnike Din 120'—.

Naročite ga lahko tudi na mesečne obroke.

Založba Modra ptica, Ljubljana

MAURICE BARING: DAPHNE ADEANE

ROMAN.

DAPHNE ADEANE, tretje večje delo, ki ga je leta 1926 napisal še mlad angleški romanopisec MAURICE BARING, je na polju romana čudovita izjema v našem, na tvornih in močnih delih bornem času. Takoj drugo leto po izidu je bil ta po vsebini in obliki nenavadni roman preveden v skoro vse večje evropske jezike in zgodilo se je, da so bili enkrat vsi kritiki edini v občudovanju tega, na prvi videz skromnega dela. Če bi morali zgnesti v eno samo besedo vso bogato vsebino te knjige, bi izbrali besedo *zvestoba*. Zvestoba moškega do ženske, vendar zvestoba, ki ji postavlja usoda nenavadne ovire in zapreke, ker ženi najzvestejši možje vzljubljajo drugo vsled podobnosti s prvo. Kar pa daje vsemu romanu docela nevsakdanji značaj, je okoliščina, da izmed treh junakinj romana pripada svetu živih samo ena. Glavni dve junakinji, Daphne in Hyacinth, sta umrli osebi, ki pa na prečudno zagoneten način ostajata zvezani z vsemi živimi osebami romana z neštetimi, prerahlimi vezmi. To prelivanje življenja in smrti, sveta živih v svet preminulih, zahteva najtenkočutnejšo umetnost, visok okus in dozorelo stvariteljsko moč. Ta netvarna, povsod razlita in vendar pritajena navzočnost dveh umrlih oseb prepaja ves roman s temačno dragocenim čarom nekaterih najlepših povesti Edgarja Poe-a. Ta poetični motiv je vpleten in nerazdružno spojen z živo celoto najvsakdanjega angleškega življenja, tako da se zdi, da imamo v Baringu opraviti z brezhibnim realistom, dobrim Tolstojevim učencem. Nič opisov pokrajin, nikjer analitičnih komentarjev in psiholoških razglabljanj: ves roman je zgrajen iz nepregledne vrste čisto neznatnih, komaj opaznih dogodkov: »Drama življenja, v nasprotju z dramo na odru, ni samo zgrajena iz neznatnih stvari, marveč skrbe igralci, da te neznatne stvari, ki se pozneje izkažejo za pomembne in važne, morda za preobrat, ostanejo neopažene, kadar se zgode, ne samo od igralcev samih, temveč od gledalca, če je slučajno navzoč.« Ko je izšlo prvo večje Baringovo delo »Cat's Cradle«, je pisal neki angleški kritik. »Malo je pisatelj, ki so zmožni pripovedovati tako tragično in tako živo zgodbo s tako spokojnim glasom.« Popolna mirnost in nikdar pretrgana uravnovešenost v pripovedovanju sta morda najznačilnejši lastnosti Baringovega sloga. Zdi se, da je v priprostosti pripovedovanja nedosegljiv. Ta spokojni mir v glasu, ki se ne skali niti ob pripovedovanju najtragičnejše stvari življenja, ustvarja pritajeno, intimno lepoto »Daphne Adeane«. Kajti nikdar izrečeno, le sluteno in nadahnjeno, pronica iz tega hladnega, mirnega tona vseumevajoče usmiljenje s to neumljivo komedijo življenja. »Prave stvari so nas vedno zatele ob nepravem času«, pravi nekdo v »Daphne Adeane«. Morda ta edini stavek zadostno pojasni osrednjo točko »Daphne Adeane« in vsega ostalega Baringovega dela.

Roman izide kot naša druga redna publikacija. Naši naročniki ga prejmejo v mesecu marcu.

Prošnja.

Reviji smo zopet priložili položnico. Cenjene naročnike prosimo za nakazilo zaostalih obrokov. Prihranite nam in sebi neprijetnosti, delo in stroške z opomini. Kdor lahko plača za daljšo dobo vnaprej, ga vljudno prosimo, da to stori. Prihranil nam bo veliko dela in koristil tako skupni stvari. Prosimo!

Vezava lanskega letnika

revije »Modre ptice« stane Din 30'—. V tej vsoti so všteti že tudi manipulacijski stroški in poština, ki jo bomo morali plačati, ko bomo vezano revijo poslali nazaj naročniku. Kdor želi še poslati v vezavo, naj prebere tozadevno pojasnilo v 1.—2. številki »Modre ptice«.

STAVBNO
IN POHIŠTVENO
MIZARSTVO

FRAN ŠKAFAR

LJUBLJANA
RIMSKA C. 16

**ZALOGA POHIŠTVA
IN PISARNIŠKE
OPRAVE**

TELEFON ŠT. 2823

KLIŠEJE

vseh vrst po
fotografijah
ali risbah

izvršuje
najsolidnejše
klišarna

ST•DEU

LJUBLJANA
DALMATINOVA 13

**"KUVERTA" D-1
LJUBLJANA**
Karlovska-c. 2 Vojarski-pot 1

**TVORNICA KUVERT IN
KONFEKCIJA PAPIRJA**

Motite se

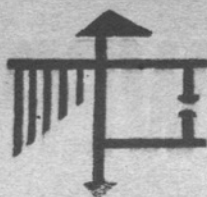
če mislite, da so vsi pisalni stroji enaki. Kakor se razlikuje človek od človeka, tako so različni tudi stroji. Najboljši med dobrimi pa je brez dvoma

Erika

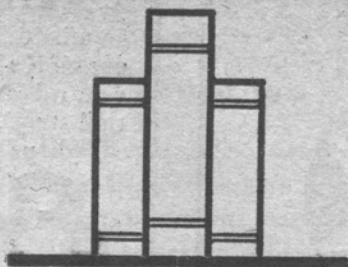
Zahtevajte prospekte:

THE REX Co.
Ljubljana, Gradišče št. 10

TISKARNA MERKUR
LJUBLJANA
GREGORČIČEVA UL. 23

SE PRIPOROČA ZA TISK VSEH URADNIH, TRGOVSKIH, INDUSTRIJSKIH IN OBRJNIH TISKOVIN. PREVZEMA IN IZVRŠUJE VSE V TISKARSKO STROKO SPADAJOČE TISKOVINE V ENO-, DVO- IN VEČBARVNEM TISKU. CENE ZMERNE. POSTREŽBA TOČNA. LASTNA KNJIGOVEZNICA.

**Salda-konte — Štrace — Journale — Šolske
zvezke — Mape — Odjemalne knjižice
Risalne bloke itd.**

nudi po izredno ugodnih cenah

**Knjigoveznica
Jugoslovanske tiskarne**

♥ Ljubljani, Kopitarjeva ulica 6

II. nadstropje

STOEWER

srednji pisalni stroj
v elegantnem
črnem kovčegu, se
odlikuje s precizno
konstrukcijo in je
opremljen z vsemi
prednostmi veli-
kega pisarniškega
stroja

V zalogi pri tvrdki

Lud. Baraga, Ljubljana, Šelenburgova 6